

colofon

Dit project is uitgevoerd door Reframing Studio in opdracht van de Bondgenoten.

versie: eindrapport, 22 maart 2021

projectteam Reframing Studio

Femke de Boer, prof. Matthijs van Dijk, Lotte Jacobse, Beatrijs Voorneman

illustraties

Tessa Geuze

contact

femke@reframingstudio.com

betrokken Bondgenoten

Enver, MEE, KoersVO, PPO, Stichting Boor, CJG Rijnmond, Albeda, gemeente Rotterdam, Yulius, KindeRdam, Hefgroep, SWV Kindkracht

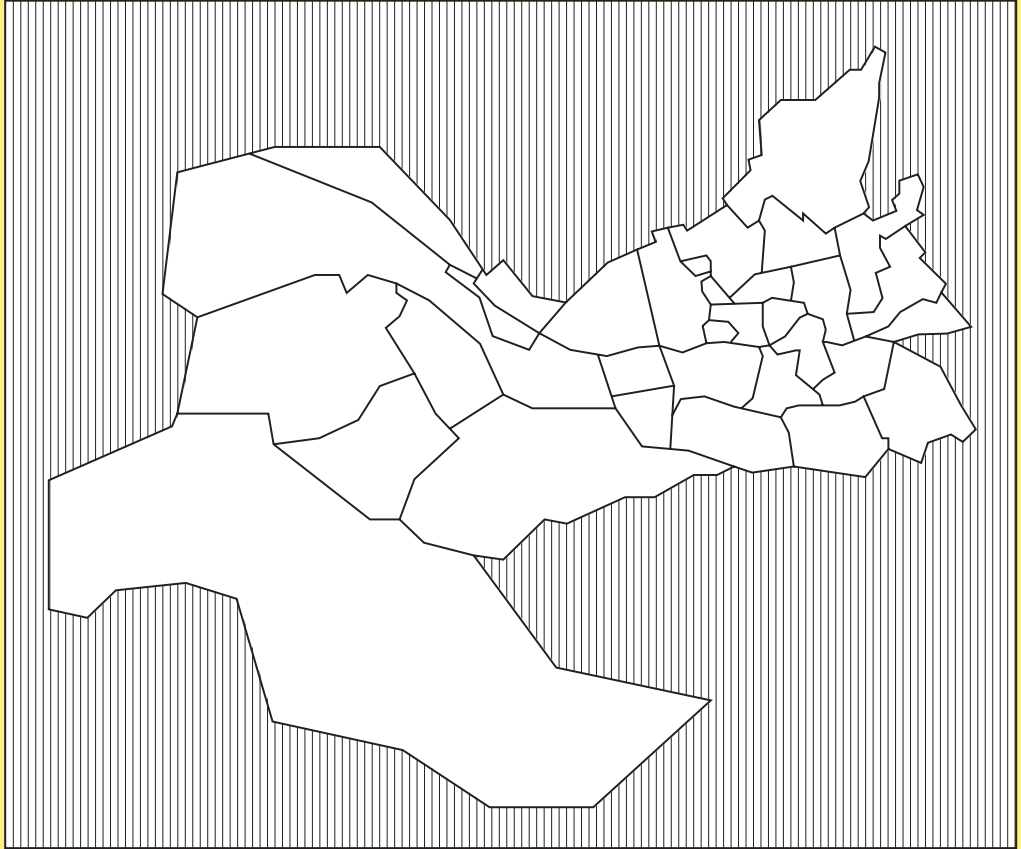
Opgroeien, opvoeden en ontwikkelen in het Rijnmond van 2030

toekomstverkenning en ambities

Inhoud

Introductie	07	2.3 Bepalende dimensies	54
Projectoverzicht	10	1. Ontdekken	
Reframing methode	12	2. Spiegelen	
1. De wereld van 2030	15	3. Normatief kader	57
1.1 Toekomstige context	16	3.1 Mensbeeld	58
1. De eerste duizend dagen		3.2 Waardenkader	60
2. Spelenderwijs		4. Ambities 2030	61
3. Digivaardige ouders		4.1 Je eigenheid ontdekken	62
4. Opvoeddiversiteit		1. Hoe ontdek je wie je bent?	
5. Probleemkinderen en risicojongeren		2. Hoe ontdek je wat je wil?	
6. Gezin in context		3. Hoe ontdek je hoe je anders bent?	
7. In de versnelling		4.2 Je groep ontdekken	66
8. Superdiversiteit		1. Hoe leer je anderen vertrouwen?	
9. Identiteitsontwikkeling		2. Hoe vind je aansluiting bij anderen?	
10. Thuis in de digitale wereld		3. Hoe ga je om met verschillen?	
11. Winnaars en verliezers		4.3 Je wereld ontdekken	70
12. Kinderen van glas		1. Hoe ontdek je je talenten?	
13. De jeugd van tegenwoordig		2. Hoe vergroot je je wereld?	
14. Ruimtelijke segregatie		3. Hoe leer je verantwoordelijkheid nemen?	
Jongeren aan het woord	46	5. Aanbevelingen	75
2 Frame 2030	49	Bronnen	80
2.1 Samenhang	50		
2.2 Frame 2030	52		

Regio Rijnmond I

Introductie

achtergrond en opgave

De wereld waarin kinderen en jongeren in de regio Rijnmond opgroeien is sterk in beweging. Ze groeien op in een superdiverse samenleving waarin de mogelijkheden oneindig lijken. Tegelijkertijd hebben kinderen en jongeren te maken met toenemende prestatiedruk en groeiende ongelijkheid. Hoe kunnen professionals uit het jeugddomein inspelen op deze veranderingen?

achtergrond

In de regio Rijnmond is al een aantal jaren een informeel overleg actief van bestuurders uit onderwijs, jeugdhulp, jeugdGGZ en gemeente Rotterdam. Het doel is verbindingen leggen in het jeugddomein en goede ervaringen uitwisselen. Dit overleg noemt zichzelf de Bondgenoten. In augustus 2020 zijn de Bondgenoten samen met Reframing Studio een verkenning gestart naar de toekomst van opgroeien, opvoeden en ontwikkelen in het Rijnmond van 2030. Zo willen deze organisaties anticiperen op een veranderende wereld en door ontwerpend onderzoek verkennen hoe zij kunnen inspelen op de veranderende belangen van kinderen, jongeren en opvoeders. Aan de hand van deze gedeelde visie willen zij bovendien hun onderlinge samenwerking verbeteren.

Dit project is vormgegeven in nauwe samenwerking met de Bondgenoten, waarin twee belangrijke uitgangspunten nadrukkelijk zijn meegenomen:

vliegende start

Het jeugddomein is in beweging en de afgelopen jaren is er veel gepubliceerd over de toekomst van de Nederlandse jeugd. Met dit project willen de Bondgenoten voortbouwen op de belangrijke publicaties, visies en ideeën die er nu liggen en niet zelf het wiel opnieuw uitvinden. De Bondgenoten hebben daarom zelf literatuur aangedragen voor het literatuuronderzoek in stap 1, en zijn de vijf expertinterviews die het onderzoek verrijken gezamenlijk gekozen. De bestaande kennis en expertise is dus gebruikt als vliegende start, zodat er in relatief korte tijd naar een concreet, gezamenlijk maar ook vernieuwend eindresultaat is toegewerkt.

een gezamenlijk proces doorlopen

Een andere wens van de Bondgenoten was om gezamenlijk het ontwerpproces te doorlopen. In iedere stap van het proces zijn daarom werkateliers opgenomen. Deze drie werkateliers vormden de rode draad van het project. Tijdens deze dagen leerden de Bondgenoten 'Reframen' en werden het gezamenlijke denk- en keuzeproces van de Bondgenoten begeleid.

Tussen de werkateliers door heeft Reframing Studio het werk steeds weer samengebracht tot gemeenschappelijke grond voor alle Bondgenoten.

Introductie

projectstappen en werkateliers

Stap 1 | toekomstige samenleving

Het project is gestart met een holistische verkenning van maatschappelijke, demografische en technologische ontwikkelingen en trends die impact hebben op de toekomst van de kinderen, jongeren en ouders in de regio Rijnmond. Het doel van deze toekomstverkenning is niet om de toekomst te 'voorspellen' en als vast eindpunt te kiezen, maar om beter zicht te krijgen op de belangrijkste onderstromen in de toekomstige context en om hierop te kunnen anticiperen. Op basis van het contextonderzoek is verkend welke verschillende typen toekomstig gedrag en toekomstige houdingen er ontstaan in 2030.

werkatelier 1 (live)

Tijdens het werkatelier hebben we bouwstenen van de toekomstige samenleving verzameld. Vervolgens is verkend hoe een veranderende leefomgeving de houdingen en gedragingen van kinderen en opvoeders zullen veranderen, zonder daar nog een oordeel over te vormen.

Stap 2 | gezamenlijk waardenkader

Vervolgens hebben de Bondgenoten hun positie ten aanzien van de veranderingen en uitdagingen die in de toekomst in het dagelijks leven van kinderen, jongeren en opvoeders ontstaan, verkend en bepaald. Welke waarden moeten leidend zijn in het toekomstig handelen?

werkatelier 2 (tweedaagse, digitaal)

Tijdens dit werkatelier zijn we op zoek gegaan naar de gezamenlijke waarden, in relatie tot verschillende leeftijdsgroepen van kinderen en jongeren. Die gedeelde waarden vormen de basis voor en geven richting aan de gedeelde ambities in stap 3.

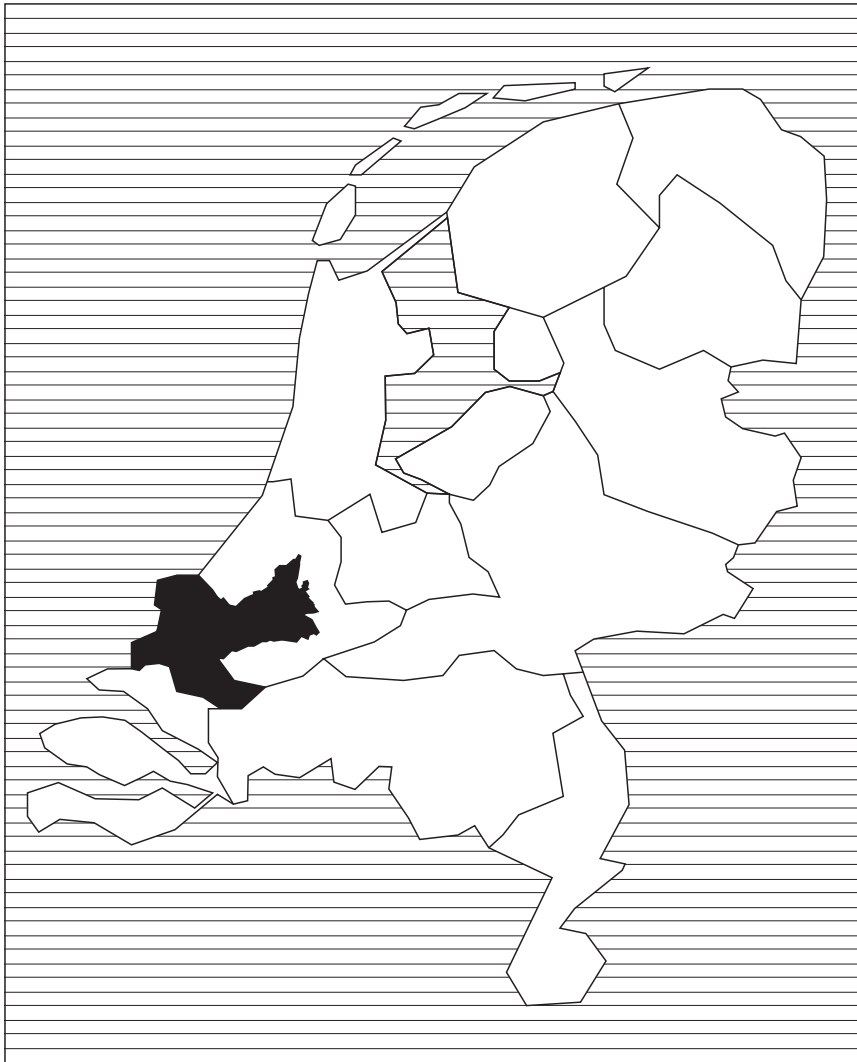
Stap 3 | ambities voor 2030

In de laatste stap beschrijven de Bondgenoten gezamenlijk wat ze over tien jaar met kinderen en jongeren in regio Rijnmond willen bereiken

aan de hand van negen ambities. Deze ambities zijn realistisch, haalbaar en betekenisvol.

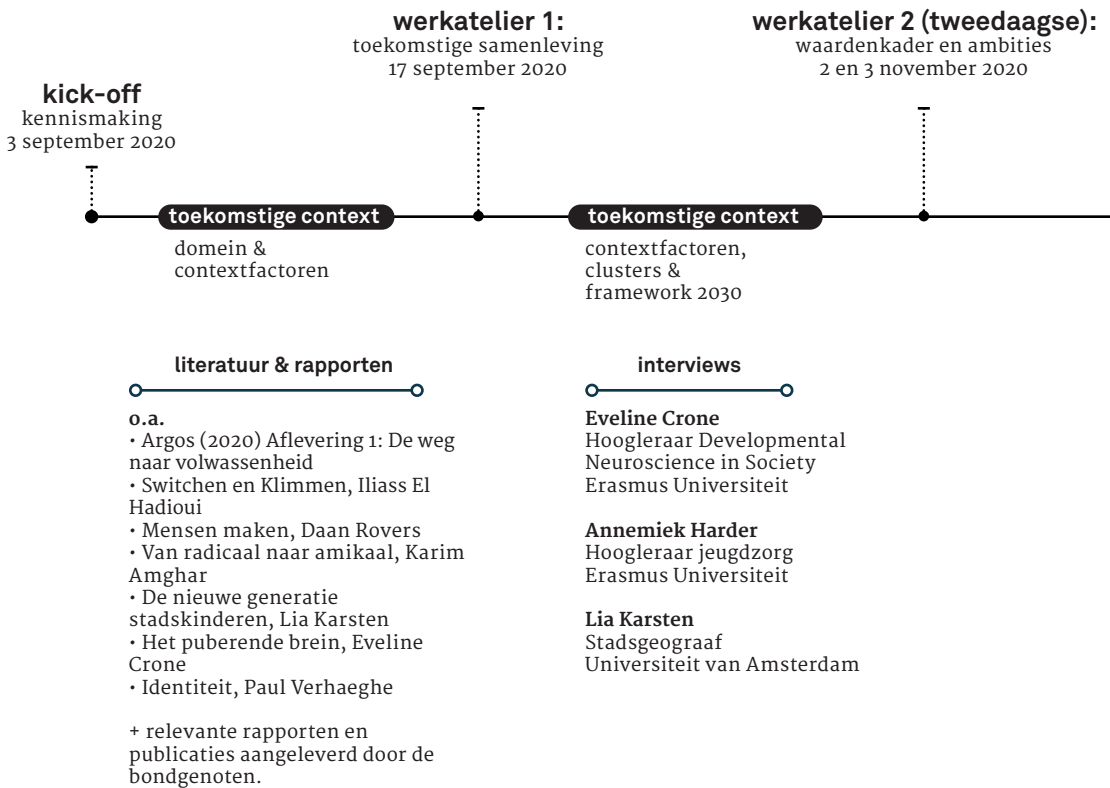
werkatelier 3 (digitaal)

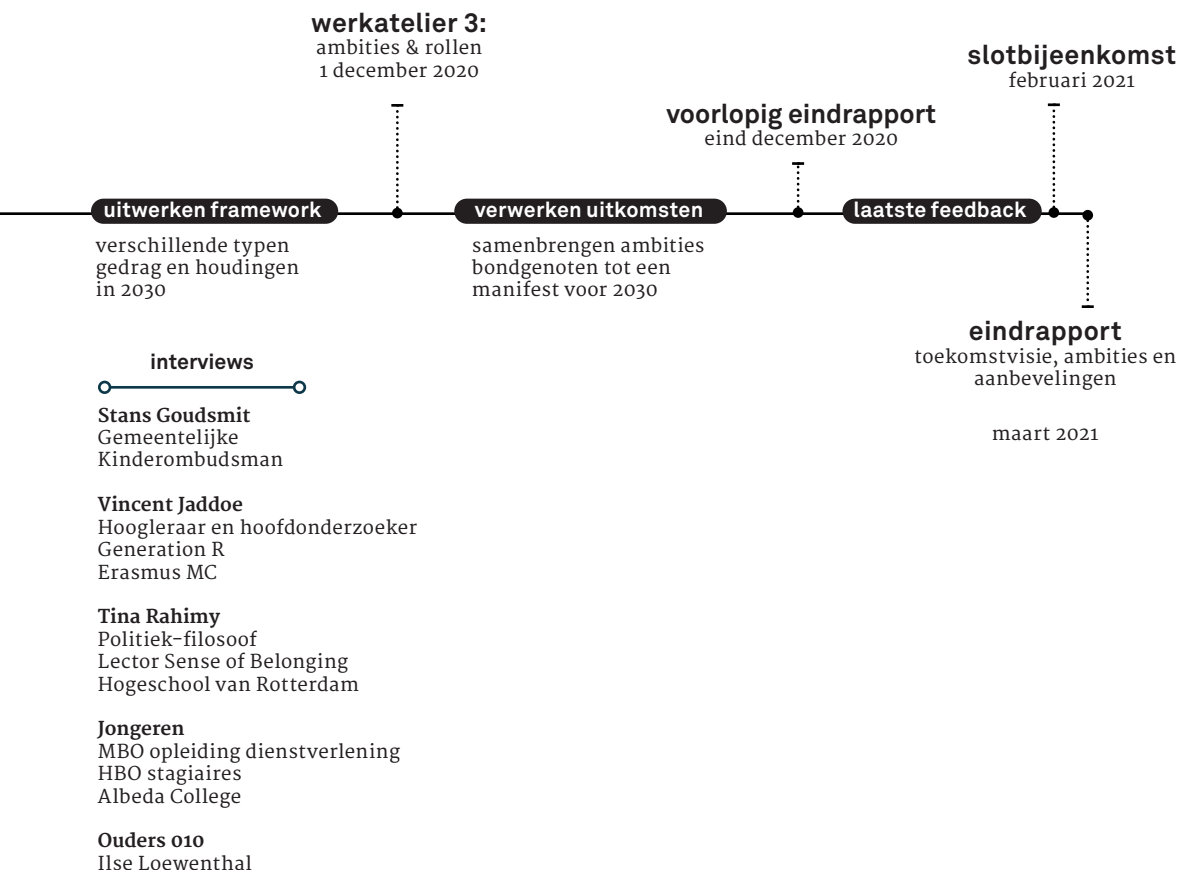
Tijdens de laatste sessie zijn de ambities door de Bondgenoten aangescherpt, hebben ze beschreven wat hen in de weg staat, en wat ze nodig hebben, om deze ambities te realiseren. Vervolgens is door iedere organisatie aangegeven binnen welke ambities ze een belangrijke rol kunnen spelen en de meeste waarde kunnen toevoegen.

Regio Rijnmond II

Projectoverzicht

Reframing methode

onderliggende uitgangspunten

Reframing Studio is een ontwerpstudio, gevestigd in Amsterdam (sinds 1994) en Rotterdam (sinds 2018). De design thinking methode die Reframing Studio gebruikt om grip te krijgen op de ontwerp vraag, is de Reframing* methode, ontwikkeld door oprichter en partner van Reframing Studio, prof. ir. Matthijs van Dijk en prof. dr. Paul Hekkert (TU Delft).

De volgende twee uitgangspunten liggen ten grondslag aan de Reframing methode en onderscheiden de methode van andere design thinking methodes:

1. ontwerpen van gedrag

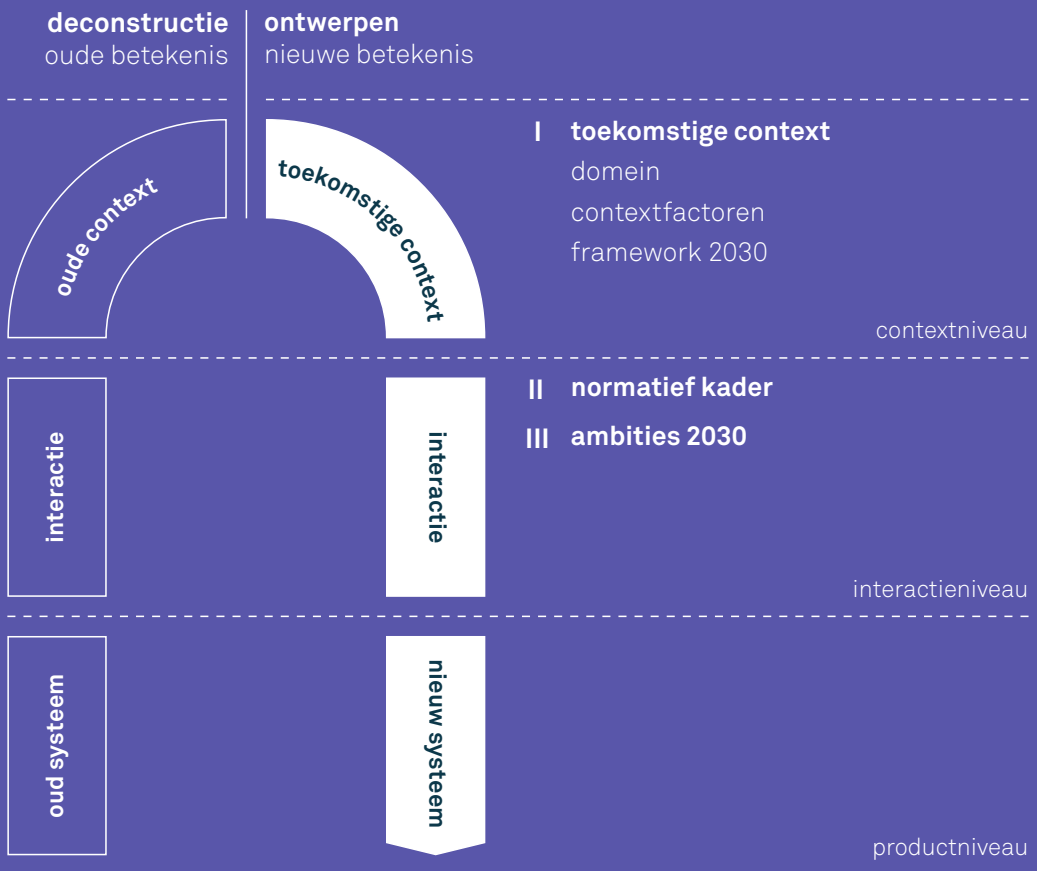
Het onderliggende uitgangspunt van de reframing methode is dat elk ontwerp - of het nu een product, een dienst of een compleet systeem betreft - een manier is om een bepaald gedrag of sociale interacties bij gebruikers tot stand te brengen. Daaruit voortvloeiend begint ontwerpen met het ontwerpen van het effect op de eindgebruiker, in andere woorden, hoe willen we dat mensen een product, dienst of systeem gebruiken en ervaren? Daarna wordt het weer concreet: Welke nieuwe producten, diensten of systemen realiseren de gewenste effecten en zijn betekenisvol in het dagelijkse leven van eindgebruikers?

2. toekomstgericht

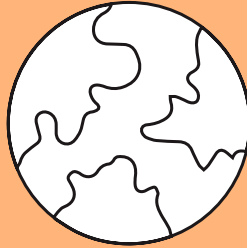
Om te bepalen wat betekenisvol is voor mensen in een bepaald domein moeten we de context begrijpen. Deze context is dynamisch, de wereld van morgen is een andere dan die van vandaag. De belangen waaraan producten invulling geven

zullen daarmee ook veranderen. Een belangrijk deel van de Reframing methode is dan ook gewijd aan verkennen van deze toekomstige wereld, het interpreteren hiervan en het bepalen van positie.

We beginnen in dit project daarom met het in kaart brengen van de toekomstige context rondom opgroeien, opvoeden en ontwikkelen in regio Rijnmond in 2030. Vervolgens onderzoek we wat het gewenste effect van toekomstige samenwerking van de Bondgenoten op de samenleving dient te zijn.

**Reframing is het resultaat van meer dan 20 jaar onderzoek op de TU Delft aan de faculteit Industrieel Ontwerpen waar Matthijs van Dijk hoogleraar is. Op de TU Delft wordt de methode (als 'ViP'), mede door hoogleraar Paul Hekkert onderwezen en verder ontwikkeld. Dit onderzoek wordt door Reframing Studio in de praktijk toegepast en aan de realiteit getoetst.*

1. De wereld van 2030

Een belangrijke stap in dit project is het ontwikkelen van een gezamenlijk perspectief op opgroeien, opvoeden en ontwikkelen in de regio Rijnmond van 2030. Zo kunnen we anticiperen op een veranderende wereld. Door gezamenlijk de blik op de toekomst te richten is het bovendien eenvoudiger om los te komen van de problemen en (organisatie)structuren van vandaag.

1.1 Toekomstige context

Contextfactoren

Om te kunnen anticiperen op de toekomst moeten we eerst in kaart brengen hoe de wereld zich naar alle waarschijnlijkheid zal ontwikkelen rondom de manier waarop kinderen en jongeren opgroeien in de regio Rijnmond. Dit doen we door factoren te verzamelen die de toekomstige context beïnvloeden. Deze 'bouwstenen' voor de toekomstige context noemen we contextfactoren. De in totaal 160 contextfactoren zijn in kaart gebracht aan de hand van interviews met experts, werkateliers en aanvullend literatuuronderzoek (zie projectoverzicht op pagina 10 en 11, en bronnenlijst op pagina 80).

Clusters

De veertien clusters die in dit document beschreven worden, zijn tot stand gekomen door het clusteren van de contextfactoren. Deze veertien driving forces beschrijven de belangrijkste ontwikkelingen die van invloed zijn op het opgroeien, opvoeden en ontwikkelen in het Rijnmond van 2030.

Interviews

Eveline Crone

Hoogleraar Developmental Neuroscience in Society
Erasmus Universiteit

Stans Goudsmit

Gemeentelijke
Kinderombudsman

Annemiek Harder

Hoogleraar jeugdzorg
Erasmus Universiteit

Vincent Jaddoe

Hoogleraar en hoofdonderzoeker Generation R
Erasmus MC

Lia Karsten

Stadsgeograaf
Universiteit van Amsterdam

Tina Rahimy

Politiek-filosoof
Lector Sense of Belonging
Hogeschool van Rotterdam

Jongeren

MBO opleiding dienstverlening
HBO stagiaires
Albeda College

Ouders 010

Ilse Loewenthal

1. De eerste duizend dagen *de kansrijke en kwetsbare periode*

In de eerste levensjaren zijn kinderen extreem ontvankelijk voor het leren van nieuwe dingen. Er kan tijdens de eerste jaren veel goed, maar ook veel misgaan. In de wereld van 2030 is de kennis over de optimale condities voor de (pre-nature) ontwikkeling alleen maar verder toegenomen. Maar de kloof tussen kennis en praktijk is nog altijd groot.

optimale voedingsbodem

Een volwassen brein maakt een paar honderd hersencellen aan in 24-uur. Een foetus maakt er 20.000 in één seconde. Eénjarigen kunnen een biljoen nieuwe synaptische verbindingen leggen

in een half jaar. Het kinderbrein slurpt enorme hoeveelheden ervaringen op, zowel positieve als negatieve. Voor optimale groei zijn bepaalde condities nodig. Een belangrijke voorwaarde voor groei is een zekere mate van stabiliteit en voorspelbaarheid die ervoor kunnen zorgen dat er een veilige basis is om vanuit te groeien en vertrouwde relaties op te bouwen. Maar ook diversiteit is belangrijk. In een te beschermde omgeving is er weinig interactie met het onverwachtse en zijn er weinig uitdagingen. Er is bovendien ruimte nodig om je te kunnen ontwikkelen via verschillende paden. Ieder mens ontwikkelt zich op zijn eigen manier en in een eigen tempo, en ieder mens heeft naast beperkingen ook unieke capaciteiten die het startpunt voor groei vormen.

achterstandswijk-effect

Waar de wieg staat bepaalt in belangrijke mate de levenskansen van een kind; de (mentale)

gezondheid, het leervermogen, en uiteindelijk ook de kansen op de arbeidsmarkt. Niet alleen tussen landen en regio's, maar ook binnen steden zijn de verschillen groot. Zo verschilt de perinatale sterfte van kinderen binnen wijken in Rotterdam met een factor 15. Het zogeheten 'achterstandswijk-effect' is duidelijk meetbaar maar moeilijk grijpbaar.

kansrijke eerste 1000 dagen

Een achterstand bij de geboorte hoeft overigens niet blijvend te zijn. Tijdens de kansrijke maar ook kwetsbare eerste duizend dagen valt het meeste rendement te behalen (Roseboom, 2018). Zo is aangetoond dat extra voeding tijdens de eerste twee levensjaren leidt tot een verbeterde cognitieve ontwikkeling van kinderen en het extra aanbieden van stimulatie- (bijvoorbeeld in voorschoolse stimulatie programma's of door begeleiding aan ouders) aan kansarme kinderen resulteert in een hoger IQ op latere leeftijd. Investeren in de jonge levensjaren leidt bovendien niet alleen tot individueel gewin, het versterkt het economisch welzijn van de samenleving als geheel. Econoom en nobellaureaat James Heckman toonde de relatie aan tussen het investeren in de vroege kinderjaren en de daling van maatschappelijke kosten aan onder andere gezondheidszorg, politie en justitie, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen en speciaal onderwijs.

kloof tussen kennis en praktijk

In de wereld van 2030 is de neurologische, genetische en sociologische kennis omtrent de condities voor optimale ontwikkeling van kinderen verder toegenomen. Maar ook in 2030 staat kennis niet gelijk aan kunde. Tijdens de kansrijke maar ook kwetsbare eerste duizend dagen brengt het kind nog het grootste deel van de dag thuis door. De negatieve effecten van bijvoorbeeld stress of onderstimulatie komen pas later tot uiting in de vorm van (mentale) gezondheidsklachten, cognitieve- of sociale problemen. Er komt steeds meer aandacht voor de prenatale fase, en er wordt in toenemende mate ingezet op het bereiken van ouders al voor de zwangerschap, om hen te helpen hun gezondheid en leefstijl in het belang van het kind te verbeteren (Jaddoe, 2020). Maar de

toegenomen aandacht en kennis over de vroege kindertijd kan er daarnaast ook toe leiden dat er te veel vanuit een maakbaarheidsgedachte naar de ontwikkeling gekeken wordt.

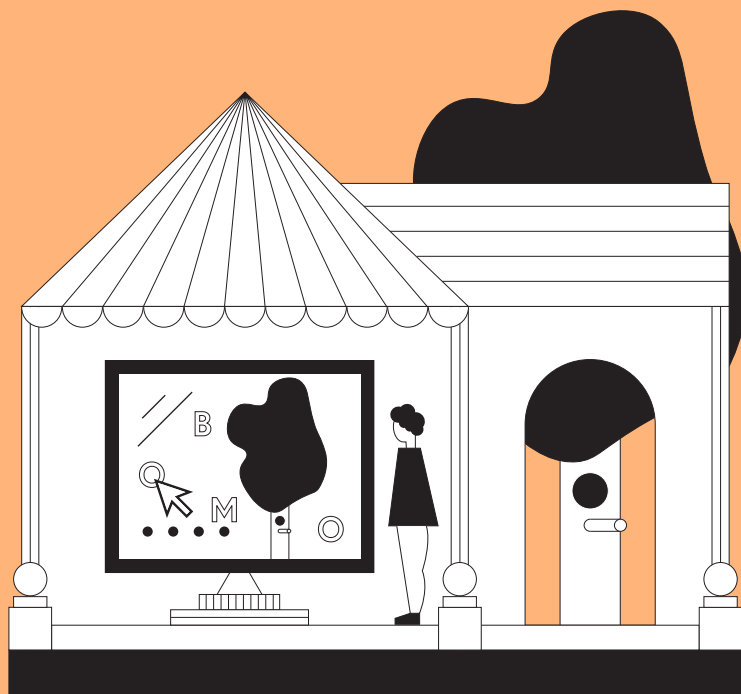
op eieren lopen

Van oudsher is het een belangrijk ethisch principe dat mensen een zekere vrijheid genieten om hun privéleven volgens hun eigen waarden in te richten. De grote uitdaging blijft dan ook: Hoe bereik je ouders van kinderen van wie vermoed wordt dat de ontwikkeling geschaad wordt, en hoe win je hun vertrouwen om ondersteuning te omarmen? Hoe ondersteun je ouders die met complexe, maar zeer bepalende problemen als een ongezonde leefstijl of armoede te maken hebben? Wanneer grijp je te snel of juist te laat in? En welk effect heeft de ondersteuning op de band tussen ouder en kind? Want goedbedoelde opvoedondersteuning blijft ook in 2030 een gevoelig ding. Een 'tekortkoming' van het kind wordt snel ervaren als een directe aanval op de ouder.

internetopvoeding

Het wantrouwen naar de kennis en autoriteit van professionals leidt ertoe dat ouders hun toevlucht zoeken tot de oneindige stroom aan informatie die het internet ontsluit. Maar het is voor ouders een steeds grotere uitdaging om informatie op waarde te schatten. Steeds vaker wijzen ouders elkaar de weg in de jungle aan informatie. Door middel van referenties, comments, ratings en aanbevelingen scheppen ze een subjectieve maar werkbare structuur gebaseerd op de wet van het grote getal; grote groepen blijken verrassend goed in staat te zijn accurate informatie te verschaffen. In 2030 zullen dit soort platformen een grotere plek innemen in het opvoedlandschap. De hoeveelheid informatie, meningen en adviezen maakt het voor ouders echter ook steeds lastiger om te vertrouwen op hun eigen gevoel en intuïtie.

2. Spelenderwijs *van lerend spelen naar spelend leren*

Mensen spelen al sinds de oertijd. In het overgrote deel van de geschiedenis stond spelen gelijk aan leren. Alle vaardigheden die kinderen leerde (beestjes vangen, pijl en boog maken, etc.) kwamen later weer van pas. Maar de waarde van vrij spelen wordt steeds meer ondermijnd. In 2030 groeit een generatie op die niet alleen minder speelt, maar voor wie de speelomgevingen zich steeds meer binnen, en achter beeldschermen, bevinden.

(on)gepland spelen

Millennials en Gen Z zijn opgevoed met veiligheid als belangrijke waarde. Zelfstandig door de buurt rennen werd vervangen door georganiseerde speeldates. De peuterspeelzaal werd de voorschool. Kinderen hebben een steeds drukker programma: school, huiswerk, sport, muziek, toneel, bijles, examentraining - ze worden continu beziggehouden. Voor een groep kinderen wordt spelen in toenemende mate een georganiseerde activiteit waar kinderen weinig invloed op hebben, en waardoor ze elkaar minder spontaan tegenkomen (als hun volle agenda's niet matchen). Terwijl juist 'vrije' tijd, experimenteeruimte en ruimte voor verveling van groot belang is voor hun ontwikkeling - 'creativiteit kun je niet onderwijzen, je kunt haar alleen laten opbloeien' (Gray, 2013).

Tegenover de groep kinderen waarvoor spelen steeds meer een geplande activiteit wordt, is er ook een groep kinderen die niet tot spelen

toekomst omdat hun ouders vooral hun hoofd boven water proberen te houden.

binnenkinderen

Deze ontwikkelingen hebben bovendien de bewegingsvrijheid van kinderen sterk teruggebracht. Nieuwe generaties kinderen zijn minder gewend zichzelf door de buurt of de stad te bewegen. Bezorgde ouders houden hun kinderen steeds meer binnen omdat ze bang zijn dat hen iets overkomt. Maar buitenspelen iets is wat kinderen van volwassenen onderscheidt. Het is kind-eigen. Buiten kunnen dingen die binnen niet kunnen en buiten valt veel meer te ontdekken. Dat maakt buitenspelen heel belangrijk voor de cognitieve, sociale, motorische en creatieve ontwikkeling. Want het jonge brein is *gewired* om te ontdekken. Om de eigen nieuwsgierigheid te volgen, te proberen en te creëren. Kinderen die spelen denken zelf na, en trainen hun motivatie en fantasie. Bovendien is buiten spelen ook goed voor het welzijn van kinderen. Ravotten verhoogd de afweer en onder kinderen die opgroeien in een groene omgeving komt minder vaak ADHD en depressieve gevoelens voor (Weeland, 2020). De beperkte mogelijkheden om buiten te spelen zijn een belangrijke reden voor ouders om uit de stad te verhuizen. Om gezinnen toch aan de stad te binden wordt er steeds meer aandacht besteed aan de inrichting van de buitenruimte. De stad kan met haar verscheidenheid aan plekken juist ook heel uitdagend zijn voor het buitenspelende kind (Karsten, 2020). Toch lijkt deze trend moeilijk te keren.

mismatch van perspectieven

Daar komt bij dat kinderen steeds minder kunnen spelen zonder dat er ogen van een volwassene op hen gericht zijn. Ouders richten zich meer op concrete activiteiten, dan dat ze de impliciete effecten van het (buiten)spelen waarnemen. Zoals zelf regels bedenken, omgaan met verlies en een fantasiewereld creëren. Waar ouders rommel zien, zien kinderen mogelijkheden. Waar ouders gevaren zien, vinden kinderen uitdaging. Waar volwassenen niet vies willen worden, willen kinderen zich niet vervelen (Bregman, 2017). Omdat momenten met de kinderen steeds vaker door ouders wordt ingepland, is er minder ruimte voor spontaniteit.

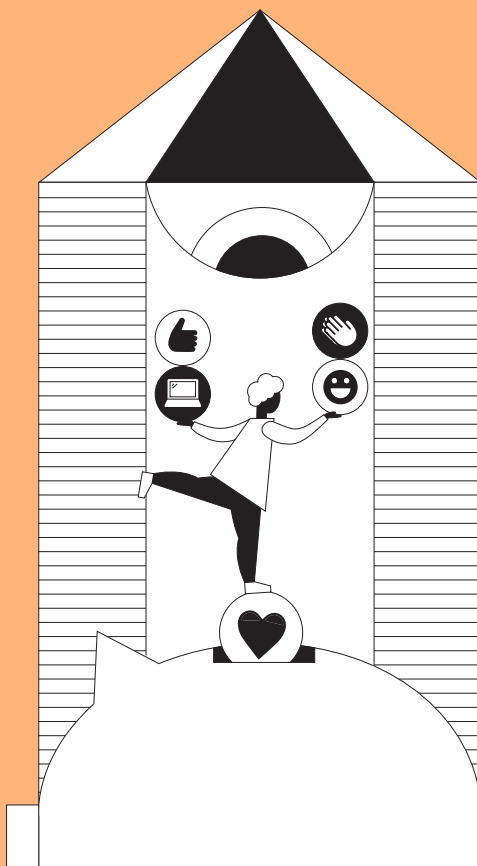
spelend leren en lerend spelen

Binnen het onderwijs is er steeds meer discussie over de beperkte ruimte voor vrij spel. In de voor- en vroegschoolse educatie draait de discussie vooral om de balans tussen lerend spelen en spelend leren. Het pre-COOL-onderzoek van het Kohnstamm Instituut laat zien dat kinderen met achterstanden op taalgebied en zelfregulatie baat hebben bij voorschoolse educatie. Maar ook zij signaleren dat juist het vrij spel nog beter benut kan worden. Niet door voor kinderen in te vullen wat ze kunnen gaan doen maar wel door het rijker maken, meer uitdaging bieden en meer mee te spelen. De ontwikkeling van peuters en kleuters verloopt immers vooral spelenderwijs. Critici geven aan dat een te grote nadruk op schools leren op jonge leeftijd ook negatieve effecten kan hebben. Zo zegt Sieneke Goorhuis: “De kinderen die al vroeg moeten leren (al dan niet verpakt in spelletjes) vertonen aan het eind van groep twee minder sociaal gedrag en minder eigen initiatief dan kinderen die volop hebben mogen spelen. Ook worden kinderen, wanneer zij onvoldoende snel begrijpen wat er van hen wordt gevraagd, gestigmatiseerd naar vermeend problematisch gedrag en treedt faalangst op die tot vroege schoolverlating kan leiden. Dat lot treft vooral de achterstandskinderen” (Trouw, 2018). In 2030 zullen kleutertoetsen daarom verleden tijd zijn en wordt er binnen de PABO gedifferentieerd op onderwijs aan het jonge kind.

“Er groeit een generatie op die de regels van het spel steeds meer krijgt ingeprint en die minder buiten de lijntjes kleurt. Een generatie die minder droomt en durft, minder fantaseert en exploreert. Een generatie, kortom, die het verleerd te spelen.”

– Rutger Bregman

3. Digivaardige ouders *hoe digital natives opvoeden*

In 2030 zal de generatie die zelf is opgegroeid in de digitale werkelijkheid inmiddels zelf ouder zijn. Ze zijn groot geworden met onbegrensde mogelijkheden van technologie maar hebben ook de negatieve effecten aan den lijve ondervonden. Een belangrijke vraag is welke waarden zij zelf zullen nastreven in de opvoeding van hun kinderen.

scherschaamte

Overal ter wereld worstelen ouders in toenemende mate met de manier waarop zij hun kinderen moeten opvoeden in een aan technologie verslaafde wereld. De meeste ouders zijn zich er inmiddels wel bewust van dat het schadelijk kan zijn om je peuter voor een scherm te parkeren en de opvoeding even aan Peppa Big over te laten.

als digital natives zelf ouder worden

In 2030 zullen veel van de digital natives inmiddels zelf ouder zijn geworden. Doordat zij zelf groot zijn geworden in een digitale wereld

is de verwachting dat zij positiever tegenover nieuwe technologie zullen staan dan hun eigen Gen X-ouders deden. Maar tegelijkertijd zullen zij ook beter in staat zijn om het gebruik van social media bij hun kinderen te limiteren. Doordat ze zelf te maken hebben gehad met de negatieve effecten van technologie zullen ze extreem gemotiveerd zijn hen niet het slachtoffer te laten worden van fenomenen als cyberpesten, sexting en online misbruik. Maar de ouders van 2030 zijn niet alleen groot geworden in een digitale wereld. Zij hebben ook meegemaakt hoe hun eigen ouders nog even hun inbox bijwerkte aan de rand van de speeltuin. Ze zijn zich bewuster van de invloed van technologie op hun onderlinge relaties. Nu is het al zo dat juist de hoogopgeleide ouders die zelf in de tech-industrie werken de hoeveelheid technologie in huis sterk beperken. En het zijn juist de scholen waar deze ouders hun kinderen heen sturen die zoveel mogelijk scherm vrij zijn. Denk bijvoorbeeld ook aan de toenemende populariteit van de Vrije School waar technologie tot een minimum beperkt blijft. Een onbedoeld bijeffect van deze keuze is dat de tweedeling in het onderwijs steeds groter wordt.

privacy van kinderen

Een belangrijke trigger voor deze omslag zou het vraagstuk rondom de privacy van kinderen kunnen zijn. De mogelijkheden om kinderen te tracken hebben een enorme groei doorgemaakt. Dat heeft elementen van geheimzinnigheid en wantrouwen in de relatie tussen ouder en kind gebracht. Op dit moment houdt 83% van de Nederlandse ouders een oogje in het zeil bij hun tieners, kijkt zes op de tien ouders live met hun kinderen mee en checkt 52% van de ouders de mobiele telefoon van hun kind (Safer Internet Centre Nederland, 2019).

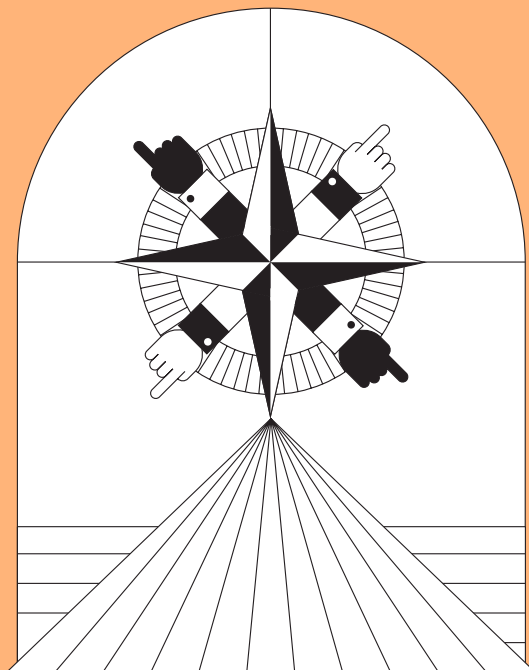
Er is ook steeds meer discussie over de manier waarop ouders het leven van hun kinderen online delen. Tegelijkertijd is het bekend dat juist de bewegingsvrijheid van kinderen belangrijk is om hen op te laten groeien als onafhankelijke en autonome individuen. Bewegingsvrijheid is essentieel voor zowel je praktische als sociale vaardigheden. Kinderen hebben fysieke en mentale bewegingsruimte nodig om zich te kunnen ontwikkelen.

outdoor kinderen

Als een tegenreactie op de steeds grotere rol van technologie in ons leven en een groeiend ecologisch besef kan verwacht worden dat een nieuwe generatie ouders de interactie met natuur hoger zal waarderen. Voor veel kinderen die opgroeien in de stad is natuur meer een abstractie dan een dagelijkse realiteit. Een meerderheid van de kinderen zal in 2030 in de stad opgroeien. Er is echter overweldigend bewijs dat contact met de natuur essentieel is voor de ontwikkeling en zowel fysieke als mentale gezondheid (Louv, 2010).

4. Opvoeddiversiteit

uiteenlopende gezinssamenstellingen en opvoedwaarden

In 2030 lopen de opvoedstijlen en opvoedwaarden van gezinnen in Nederland verder uiteen. Gezinssamenstellingen diversifiëren en de opvoeddialog blijft gevoelig. Opvoeding is iets intiems tussen ouders en kind, en is daarom kwetsbaar. In de wirwar van opvoedwaarden, gezinsrelaties en culturele achtergronden in 2030, komt het welzijn van het kind soms onbedoeld in het gedrang.

meervoudige identiteit

De meeste mensen voeden hun kind op

zoals zij zelf zijn opgevoed. Door de grote culturele diversiteit in regio Rijnmond blijven de verschillen in 2030 groot, en moeilijk te overbruggen. Het aantal tweede-generatie-gezinnen neemt de komende jaren toe, maar daarmee komt niet meer eenvormigheid in de onderlinge opvoeding. Een groot deel van deze kinderen bereikt de komende jaren de puberteit. Een levensfase die nieuwe vragen oproept, die normen en waarden onder spanning zet, de zoektocht naar identiteit ontketent en waarin de verhouding tot de bredere samenleving wordt onderzocht. Ouders met een niet-Nederlandse achtergrond beogen hun kinderen op te laten groeien tot trotse Nederlandse burgers met een meervoudige identiteit en bijbehorende waarden. Ze stuiten hierbij op veel onbegrip bij onder andere scholen (KIS, 2020). Andersom is het voor scholen ingewikkeld om de grote diversiteit aan gezinnen op de juiste manier te betrekken.

ongrijpbare opvoedwaarden

In 2030 zijn opvoeders steeds meer op zichzelf teruggeworpen waardoor iedereen het wiel opnieuw probeert uit te vinden. Dankzij online anonimiteit wordt het steeds laagdrempeliger om ook de tegenvallende kanten van ouderschap met anderen te bespreken. Tegelijkertijd is er in 2030 een enorme diversiteit aan invloeden die via social media rechtstreeks het gezin binnendringen. Alternatieve opvoedwaarden en vluchtige opvoedtrends wakkeren verwarring en onzekerheid aan. In veel gevallen komt de deskundige niet aan het woord maar overheersen degenen met het stelligste antwoord. Wat kan leiden tot extreem opvoedgedrag (niet vaccineren of het vermijden van fluoridetandpasta). De grote diversiteit in opvoedingsstijlen maakt het ook voor hulpverleners steeds lastiger om in te schatten welke normen en waarden leidend zijn in de gegeven situatie en om 'goed' te handelen.

verschuivende ouderrollen

De klassieke rolverdeling tussen vader en moeder ligt diep verankerd in de Nederlandse cultuur. In de zorg voor kinderen spelen moeders nog altijd een grotere rol; ze blijven eerder thuis als een kind ziek is en verschijnen vaker bij het CJG (Harthoorn, 2019). Maar er is wel een verschuiving zichtbaar van de vaderrol. Waar moeders minder thuis zijn, blijven vaders van gescheiden ouders weer meer in beeld bij de opvoeding en brengen soms juist meer tijd door met hun kinderen. Deze verschuiving is niet evenredig verdeeld in de maatschappij. Hoger opgeleide vaders zijn steeds meer betrokken in de opvoeding, waar laagopgeleide vaders door werkloosheid of relatief minder goede relaties met de moeder, zich juist meer terugtrekken uit de vaderrol (Keizer, 2016).

dynamische gezinssamenstellingen

Kinderen die gedurende de kindertijd minstens één stabiele, toegewijde relatie hebben met een betrouwbare volwassene hebben, hebben een grotere kans om 'goed' op te groeien en leren beter om te gaan met een onzekere wereld (Harvard, 2015). Onder invloed van meer verbroken relaties zullen in 2030 meer kinderen opgroeien in een gezin dat steeds verandert. Er zullen meer samengestelde en stiefgezinnen

zijn en het zal minder duidelijk zijn wie echt de biologische vader of wie familie van elkaar is. Zo wordt de opvoeding steeds minder bepaald door alleen de ouders maar wordt het steeds meer een gespreide verantwoordelijkheid van ouders, leraren, verzorgers en grootouders. In de hectiek van de moderne, dynamische gezinssamenstelling is het een uitdaging de impact op het kind te (over)zien. De gespreide verantwoordelijkheid kan het systeem kwetsbaar maken maar soms ook juist een verrijking zijn.

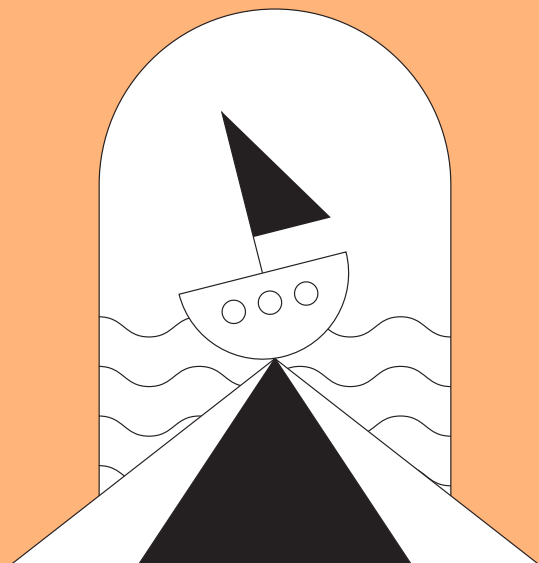
ieder kind is anders

De wisselwerking tussen ouder en kind bestaat uit complexe interacties. Overmatig positieve ouders werken faalangst in de hand, met straffen leren kinderen te liegen en de achterbankgeneratie mist de buffer voor tegenslag en ongemak. Goede bedoelingen tellen niet. Ondanks dat de behoeftes en perspectieven van kinderen niet altijd makkelijk te doorgronden zijn, doen ouders wel steeds meer hun best ze te begrijpen. Waar vroeger vaak één opvoedstijl werd gehanteerd voor alle kinderen in een gezin, zoeken ouders in 2030 steeds vaker per kind een benadering die het beste past.

“Ik zeg heel vaak dat ze Nederlanders zijn. Dat vind ik belangrijk dat ze dat voelen. Anders zijn ze helemaal de kluts kwijt. Echt Somalisch zijn ze namelijk ook niet. Je bent eigenlijk een mooie mix. Maar de maatschappij dwingt je om bepaalde identiteit te kiezen. Je bent wie je bent en punt. Een wereldburger.”

– Somalisch-Nederlandse moeder van 3 kinderen

5. Probleemkinderen en risicojongeren *laveren tussen beschermende factoren en specialistische kennis*

Zorgverleners die klemzitten, groeiende wachtlijsten en een gebrek aan passende zorg aan jongeren met complexe problemen zijn eerder regel dan uitzondering. Maar niet alleen het systeem vertoont barsten, ook de onderliggende uitgangspunten rondom diagnosestelling en behandeling worden in toenemende mate ter discussie gesteld. Deze discussie leidt enerzijds tot de roep om meer aandacht voor de beschermende en positieve factoren in de ontwikkeling en anderzijds tot meer oog voor de specialistische kennis die nodig is voor effectieve hulpverlening.

toename jeugdhulp

Het aantal kinderen dat ondersteuning krijgt vanuit jeugdhulp is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Twintig jaar geleden kregen ongeveer 1 op de 27 hulp, nu is dat 1 op de 8. En alhoewel de groei afvlakt, is de verwachting dat dit aantal de komende jaren zal stijgen. De oorzaken van deze groei zijn niet alleen te vinden in ontwikkelingen in het opgroeien en opvoeden van kinderen maar ook in de verandering van het stelstel en de hoge verwachtingen over en tegelijkertijd de beperkte stand van de ontwikkeling van de preventie en de jeugdzorg (NJI, 2019).

hobbelig ontwikkelingspad

Toenemende prestatiedruk, echtscheidingen en hoge geluksnormen verklaren de toename van jeugdzorg maar voor een deel (NJI, 2019). Daarnaast lijkt er steeds minder tolerantie te zijn voor de gewone obstakels in het opgroeien en opvoeden. Bij afwijkende ontwikkeling is de gedachte steeds vaker dat er beter vroeg ingegrepen kan worden voordat de situatie verslechtert. Er is minder ruimte voor een

meer afwachterende houding vanuit het idee dat het wel goed komt. Dit dilemma zal zich de komende jaren scherper aftekenen. Het is een continue zoektocht naar een balans tussen oog hebben voor kwetsbare situaties die om meer ondersteuning vragen, terwijl er tegelijkertijd gewaakt moeten worden voor de tendens om gedrag dat past binnen een bepaalde levensfase te medicaliseren (RVS, 2017).

wat-is-er-mis-met-dit-kind-benadering

Er is bovendien toenemende kritiek op de nadruk op diagnosticeren. Want alhoewel het aantal kinderen en jongeren met een psychiatrische diagnose nog steeds toeneemt, tonen epidemiologische gegevens geen sterke stijging van psychische problemen bij jongeren. Steeds meer gedrag dat binnen de normale variatie ligt krijgt een pathologisch etiket. Veel psychiatrische diagnoses zijn bovendien containerbegrippen geworden. Door de druk op het stellen van diagnoses worden problemen ook geïndividualiseerd. Door te praten over 'probleemkinderen' en 'risicjongeren' worden de oorzaken te eenzijdig bij het kind of de jongere gelegd. Familieproblemen, omgevingsfactoren en maatschappelijke fenomenen die bijdragen kunnen daarmee uit het oog verloren worden. Door de neiging om te diagnosticeren kan het werk bovendien als nog zwaarder worden ervaren omdat de verwachtingen van het kind, hulpverleners, ouders en intern begeleiders nog hoger komen te liggen. Complexer wordt het wanneer er zich meerdere bijzonderheden tegelijkertijd voordoen. In die situaties is er toenemende kritiek op het stepped care model waarbij pas zwaarder wordt ingezet als lichtere interventies niet werken. Zo ontstaat het risico dat er te lang wordt voortgemodderd voordat een kind of jongere de specialistische zorg krijgt die nodig is.

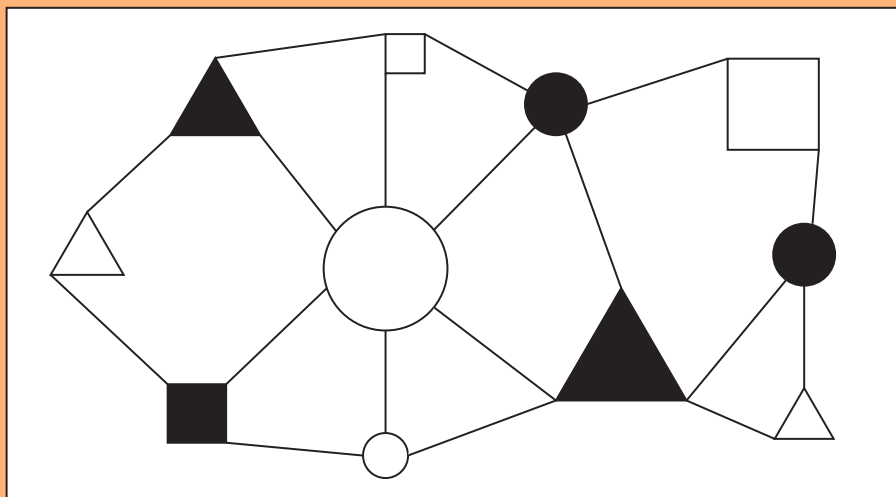
sokken in de klas

Tegen het licht van bovenstaande ontwikkelingen is de wet passend onderwijs ingevoerd. Deze wet heeft als doel de diagnosedruk te verlagen en de mogelijkheden om elk kind een passende plek te geven te vergroten. Maar sinds de invoering van de wet passend onderwijs zijn er meer kinderen ingestroomd in het speciaal onderwijs en

is het aantal kinderen die langer dan drie maanden geen onderwijs hebben vrijwel gelijk gebleven. Scholen ervaren een druk vanuit toezichthouders om toch preventief te diagnosticeren. Leraren geven aan dat de werkdruk voor hen te hoog wordt. De grens ligt vaak bij het moment dat een kind zoveel extra aandacht vraagt dat het leerklimaat voor de rest van de klas negatief wordt beïnvloed. Ouders zijn vaak radeloos omdat de nadruk vooral lijkt te liggen op het vinden van een passende plek voor een 'moeilijk plaatsbaar kind' en niet op het bieden van inclusief onderwijs. Om de groei van het aantal kinderen en jongeren in de jeugdzorg te keren, lijkt het noodzakelijk de aandacht te verleggen van risicofactoren naar beschermende factoren. Er wordt steeds nadrukkelijker gepleit voor kleinere klassen, meer aandacht voor de ontwikkeling van vaardigheden van leraren en meer aandacht voor huiselijkheid en veiligheid in de klas. Daarnaast staat het bieden van passende ondersteuning voor jongere kinderen nog in de kinderschoenen.

6. Gezin in context

opvoeden in een netwerksamenleving

Een goed functionerend sociaal netwerk is in de netwerksamenleving van 2030 steeds belangrijker voor het welzijn van gezinnen. Het vraagt om nieuwe sociale vindingrijkheid van zowel opvoeders als professionals. Want als je mensen in de netwerksamenleving van 2030 wil ondersteunen zal je hun netwerken moeten versterken.

it takes a village to raise a child

Het grootbrengen van een kind kost zo'n 13 miljoen calorieën en dat is meer dan een ouder alleen kan opbrengen. Het zorgen voor en grootbrengen van mensenkinderen is dan ook een taak van ouders én een rijke schakering van 'hulpouders.' Zo wordt de opvoeding steeds

meer een gespreide verantwoordelijkheid van ouders, leraren, verzorgers en grootouders (Berger, 2017). Maar de wereld verandert in een rap tempo naar een netwerksamenleving. Deze genetwerkte wereld verandert sociale structuren. De mens heeft het grootste deel van zijn evolutionaire geschiedenis geleefd in kleine groepen waarbinnen iedereen elkaar kende. In een netwerksamenleving behoor je niet tot een duidelijke groep maar beweeg je je in verschillende netwerken. Binnen een netwerksamenleving zijn er ongekende mogelijkheden voor hen die zich daarin goed weten te bewegen. Mensen met de juiste talenten en vaardigheden kunnen elkaar vinden en daardoor hun welvaart vergroten. Maar heb je minder te bieden dan maakt dat je kwetsbaar. Met name in verstedelijkte context zijn de vangnetten minder fijnmazig en onvoorwaardelijk dan de gemeenschappen van vroeger. Kleine gebeurtenissen kunnen zo grote gevolgen hebben en leiden tot uitsluiting, verwaarlozing en eenzaamheid. De sociale

cohesie in randgemeenten is over het algemeen groter, maar de tolerantie voor diversiteit lager. Met andere woorden, het is makkelijker om bij een groep te horen mits men niet teveel afwijkt van de heersende norm.

sociale vindingrijkheid

Een goed functionerend sociaal netwerk is dus belangrijk voor het welzijn van gezinnen. Verschillende demografische ontwikkelingen maken dat het sociale systeem van veel kinderen minder stabiel is. Zo groeit in Rotterdam 29% van de kinderen op in een eenouderhuishouden, het hoogste percentage van Nederland. De situatie van kinderen die opgroeien in eenoudergezinnen is over het algemeen kwetsbaarder dan die van kinderen die opgroeien met twee ouders (CBS jeugdmonitor 2019). Dat maakt dat opvoeden in een netwerksamenleving om een grote dosis sociale vindingrijkheid vraagt. Maar hulp vragen is niet makkelijk in een samenleving waar onafhankelijkheid het ideaal is. Maar ondanks het feit dat de samenleving individualistischer wordt, zorgt onze empathie ervoor dat mensen vaak echt wel willen helpen, mits ze weten hoe. Er is steeds meer begeleiding bij het aanspreken van een formeel netwerk, maar ook bij het leren opbouwen, inzetten en onderhouden van informele netwerken kunnen mensen in 2030 veel baat hebben.

gespannen samenwerkingen

Een netwerksamenleving vraagt bovendien om nieuwe vormen van sociale vindingrijkheid tussen gezinnen en professionals. Nu voelen ouders zich vaak onvoldoende betrokken en gehoord door scholen. Ze moeten assertief zijn om de juiste zorg voor hun kind(eren) te realiseren en ondernemen soms zelfs juridische stappen. Dit kost veel tijd en energie. Aan de andere kant kunnen ouders ook een aandeel hebben in het probleem van hun kind(eren), en staan ze soms een oplossing in de weg (Peeters, 2018).

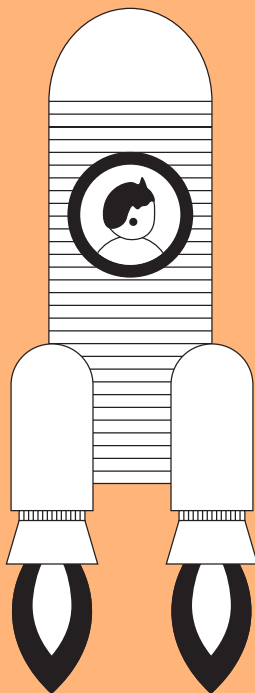
nieuwe competenties

Het ondersteunen van kinderen en gezinnen in een netwerksamenleving vraagt om nieuwe competenties om met het netwerk om te gaan. Nu denken professionals nog vaak in termen

van 'het betrekken van ouders en opvoeders'. Dit kan leiden tot spanningen omdat het de hulpverlener, mogelijk onbedoeld, in een machtspositie plaatst. Ouders voelen zich daardoor niet in hun waarde gelaten. Het wantrouwen naar professionals en het gevoel niet gehoord te worden neemt naar 2030 verder toe. Het zijn juist de ouders en jongeren die tijdelijk een hulpverlener bij hun dagelijks leven betrekken. Ouders en jongeren zien vaak veel verschillende professionals en er is vaak weinig tijd om een echte relatie op te bouwen terwijl dit wel een van de belangrijkste succesfactoren is (Harder, 2020). Daarnaast neemt de hoeveelheid aan ondersteuning en preventie-initiatieven naar 2030 toe, maar hebben ouders hulp nodig om in het woud van aanbod de juiste ondersteuning te vinden. De systemen zijn vaak niet ingericht vanuit het perspectief van de eindgebruikers - ouders en jongeren weten de weg vaak niet zelf te vinden (Goudsmit, 2020).

7. In de versnelling

opgroeien in een onzekere wereld

In de wereld van 2030 is alles continu in beweging. In de versnelling moet ieder mens zijn best doen om de aansluiting te behouden en ervaren veel mensen een gejaagd gevoel. Het gehaaste gevoel komt het gezinsleven binnen. Het maakt stress één van de voornaamste individuele en collectieve vijanden van deze tijd. In een samenleving waarin het tempo steeds maar wordt opgevoerd, groeit het verlangen naar een nieuwe maatschappelijke snelheid.

verarming van interactie

Kinderen opvoeden was altijd al een taaie, tijdrovende klus die de hele dag doorgaat. Maar sinds de grenzen tussen werk en privé steeds verder vervagen, moeten ouders nog meer ballen tegelijk in de lucht houden. In de wereld van 2030 voelen ouders een grote verantwoordelijkheid om er voor zichzelf en voor hun kinderen te zijn, en besteden ze twee keer zoveel tijd aan het vervoeren, verzorgen en begeleiden van hun kinderen dan 30 jaar terug. Ondanks de hoeveelheid gedeelde tijd blijven kansrijke, natuurlijke momenten met het gezin vaak onbenut. De kwaliteit van interacties gaat achteruit, doordat multitask-ouders hun tijd met de kinderen ook gebruiken om 'efficiënt' andere taken uit te voeren.

opgeslokt in het nu

Andere ouders hebben wel genoeg 'tijd', zijn bijvoorbeeld door ziekte of werkloosheid veel

thuis, maar besteden de tijd niet in kwalitatieve interactie met hun kind(eren). Voor ouders die door schaarste (aan geld of tijd) opgeslokt worden in het nu, kan de dag doorkomen voelen als overleven. Activiteiten die niet direct bijdragen aan dit 'overleven' schieten er dan snel bij in. Armoedebestrijding staat op nummer één als kans om psychische kwetsbaarheid in de samenleving tegen te gaan (Buitelaar, 2019).

toenemende kwetsbaarheid

Door de toenemende onzekerheid in de samenleving (werkloosheid, woningmarkt, verbroken relaties, etc.) en het steeds hoger opgevoerde tempo waarin wordt geleefd, zijn mensen in 2030 nog kwetsbaarder. Dat geldt voor zowel ouders als kinderen. Mensen zijn steeds sneller ongelukkig en sneller opgebrand (Buitelaar, 2019). Het zijn vooral de jongeren en ouders met een licht verstandelijke beperking die vaker aan het kortste eind trekken in een versnellende en steeds complexer wordende samenleving (Leget, 2020). Door een beperkter probleemoplossend vermogen, communicatieve vaardigheden en reguleren van gedrag lopen zij eerder vast. Ook lopen zij een groter risico onbedoeld verstrikt te raken in criminele activiteiten. Tegelijkertijd raken steeds meer jongeren dakloos. Landelijk is het aantal zwerfjongeren verdrievoudigd sinds 2009 en ook in Rotterdam is het aantal dakloze jongeren sterk gestegen. Over de oorzaken bestaat echter veel onduidelijkheid (Argos, 2020).

ontwikkelen van veerkracht

Tegelijk zijn de meeste kinderen en jongeren enorm veerkrachtig en kunnen zich relatief makkelijk aanpassen aan nieuwe omstandigheden. Verandering is inherent aan opgroeien en ontwikkelen. De schoolomgeving is daarin een belangrijk baken; het biedt de structuur die kinderen en jongeren nodig hebben om te kunnen ontwikkelen. Iets waar ze zelf nog niet toe in staat zijn. Het vergroten van de positieve mentale gezondheid wordt gezien als een kansrijke manier om jongeren te wapenen tegen de onzekere, complexe wereld van 2030. Door jongeren te helpen ervaren te floreren, en de eigenwaarde en veerkracht te versterken (Unicef, 2020).

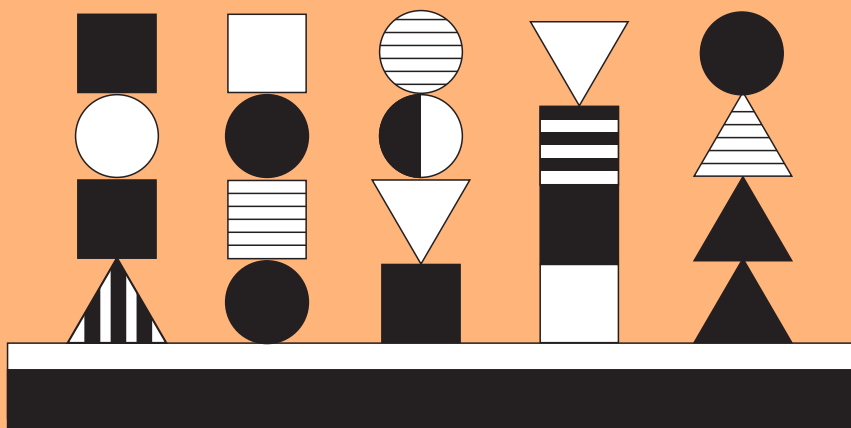
herovering van het nu

Als tegenreactie op het snelle leven zullen in 2030 steeds meer mensen proberen om in de now-oriented zone terecht te komen. Zij nemen afstand van de mathematische wereldtijd om te kunnen leven in 'gevoelstijd' – de tijd voor onszelf. Door yoga, mindfulness, een lange reis, of een 'digital detox' zullen we steeds vaker kiezen voor uitgestrekte tijd en plekken waar het stil is. De nieuwe generatie onderhandelt over vrije tijd, niet over bonussen. Er is een groeiende groep mensen uit verschillende generaties die nomadisch leeft. Dat wil zeggen: Zij kiezen ervoor niet beperkt te worden door kantoren, door tijdzones en door grenzen, maar geven materie op in ruil voor een flexibel bestaan. Maar 'vrije tijd' wordt daarmee ook een luxeproduct. Wie vecht om in de primaire levensbehoeftes te voorzien heeft weinig om mee te onderhandelen.

“Armoede grijpt direct in op het brein en tast cognitieve prestaties aan. Als jij niet weet of je je kinderen vanavond te eten kan geven, ben je nergens anders meer toe in staat.”

– psychiater Jan Buitelaar

8. Superdiversiteit *van tweedeling naar meerdeling*

In 2030 is Rotterdam een stad van superdiversiteit. Dat betekent dat er geen culturele meerderheidsgroep is maar dat de stad volledig is opgebouwd uit culturele minderheden. Er is bovendien een diversificatie van diversiteit. Er is niet alleen culturele diversiteit maar ook steeds meer diversiteit op andere dimensies zoals opleidingsniveau, leefstijl, politieke kleur, sociaal en economisch kapitaal.

twee snelheden

Lang stond Rotterdam bekend als armste stad van Nederland. Tegenwoordig kent de stad een welvarend deel en een arm deel. Rotterdam wordt ook wel de stad van twee snelheden

genoemd (Custers, 2019). Enerzijds is er een sterke economische ontwikkeling en heeft het (internationale) imago van de stad een enorme sprong gemaakt. Maar anderzijds heeft de stad nog steeds de hoogste armoedecijfers en de meeste mensen met problematische schulden van Nederland, en deelt daarmee niet iedereen het succes van Rotterdam. Dit duidt op een economische tweedeling. Maar wie niet alleen naar economisch maar ook naar sociaal en cultureel kapitaal kijkt ziet geen tweedeling maar eerder een meerdeling van de stad.

Sociaal kapitaal heeft betrekking op het hebben van toegang tot sociale hulpbronnen. Cultureel kapitaal heeft betrekking op opleidingsniveau en culturele participatie. Er zijn in Rotterdam economische middengroepen met relatief weinig sociaal kapitaal en economische lagere groepen met relatief veel sociaal kapitaal.

uitdagingen en verantwoordelijkheden

Diversiteit wordt veelal gezien als kracht en is de *branding* van Rotterdam geworden. Maar het brengt tegelijk ook veel uitdagingen en

verantwoordelijkheden met zich mee, waar de stad nog onvoldoende antwoord op heeft. Er komen steeds meer groepen die niet meer bereikt worden, etnisch en sociaal. Beleid moet gericht en gepersonaliseerder om de grote diversiteit aan mensen en groepen te bereiken en aan te spreken (Jaddoe, 2020). Daarbij is er is een heel geselecteerde populatie op veel welvarende plekken in Rotterdam aan het ontstaan. Er wordt gestreefd naar gemengde wijken om kinderen in een zo divers mogelijke context te laten opgroeien, en zo de mogelijkheden en kansen van alle kinderen zo goed mogelijk gelijk te trekken. Echter de keuzes van ouders leiden ook in 2030 tot homogene leerlingenpopulaties (etnisch, opleidingsniveau ouders, sociaal, etc) - liever een school verder weg dan een gemengde school dichtbij.

majority minority city

In Rotterdam behoort de meerderheid van de bevolking tot een culturele minderheid. Rotterdam is een *majority minority city*. Dit wordt ook wel superdiversiteit genoemd en met inmiddels 206 nationaliteiten is dit demografische kantelpunt al een aantal jaren bereikt. Dat betekent het einde van een samenleving waar één groep de duidelijke meerderheid vormt en waar van minderheden wordt verwacht dat zij zich aanpassen aan heersende opvattingen en gebruiken. Er is ook steeds meer sprake van een mentaal kantelpunt (El Hadioui, 2018). Kinderen vinden het steeds minder bijzonder om met super veel nationaliteiten in de klas te zitten. Het derde kantelpunt wordt bereikt wanneer politieke structuren en instituties superdiversiteit zien als iets normaal. Zo ver zijn Rotterdam en de omringende regio's nu nog niet. Alhoewel er steeds meer inspanningen zijn om diversiteit te omarmen, is het binnen de meeste instituties en organisaties nog niet vanzelfsprekend.

politieke kleur

De manier waarop jongeren zich verhouden tot deze superdiversiteit is verschillend. De uitersten zijn de zeer conservatief-religieuze tweede generatie jongeren die zich afkeren van de samenleving. Aan de andere kant is er een groeiende groep met een rechts-conservatief gedachtegoed die zich met trots 'cultuur-

christenen' noemen. Dit gedachtegoed is met name buiten het centrum en in de regio te vinden. Beiden voelen ze zich het meest thuis in hun eigen groep. Hiertegenover staan juist de groepen die de superdiversiteit omarmen. Voor veel jongeren voelt een plek waar je niet de uitzondering bent als thuiskomen. Zij identificeren zich dan ook meer met de stad waarin ze opgroeien, en waar diversiteit de norm is, dan met Nederland.

Rotterdam als sociale lift

Te midden van deze verschillende perspectieven is met name de opkomende middengroep (Custers 2019) interessant. Deze jonge groep heeft relatief weinig economisch kapitaal, maar juist veel sociaal en cultureel kapitaal. Deze groep wordt gevormd door veel eenpersoonshuishoudens en sociale stijgers uit migrantengezinnen. Rotterdam fungeert voor met name de meisjes uit deze groepen als sociale lift. Deze succesvolle tweede generatie neemt bovendien het voortouw in de emancipatie. Zij gaan bijvoorbeeld massaal in tegen de stelling dat vrouwen niet zouden moeten werken als er kleine kinderen zijn (Crul, 2013). Dat is belangrijk omdat de sociale mobiliteit in grote steden in toenemende mate wordt bepaald door het gezinsinkomen dat gezamenlijk wordt verdiend door beide partners. Deze opkomende middengroep vormt voor een belangrijk deel de groep ouders van 2030.

9. Identiteitsontwikkeling

de tweestrijd tussen uniek zijn en erbij horen

De puberteit is een periode van Sturm und Drang, waarin je jezelf niet begrijpt, anderen niet begrijpt en anderen jou al helemaal niet. De sociale en lichamelijke veranderingen waar je mee te maken krijgt kunnen het een verwarrende periode maken. De toenemende worsteling om onafhankelijkheid en autonomie kan een stressvolle tijd betekenen voor ouders, die steeds minder invloed hebben in het leven van hun kind.

losmaken van ouders

De puberteit begint eigenlijk al op de basisschool. Je lichaam verandert en daarna moet je als puber continu aan je veranderende lichaam wennen. Je wordt je ook bewuster van je lichaam met als gevolg dat heel wat jongeren zich onzeker voelen. Ook het gevoel en denken verandert in de puberteit. Jongeren maken zich los van hun ouders en de relatie met leeftijdsgenoten verandert. Veel gedachten, gevoelens en gedrag hadden pubers tot nu toe overgenomen van hun ouders en omgeving. Tijdens de puberteit ga je op zoek naar dat wat jou eigen en uniek maakt. De identiteit ontwikkelt zich voortdurend in relatie tot de omgeving. Steeds opnieuw bepalen we wie we wel en wie niet zijn. Deze ontwikkeling is een proces van identificatie (spiegelen) en separatie (afstand nemen) (Verhaeghe, 2012).

Tijdens de adolescentie leer je zelfstandig worden, normen en waarden bepalen en verantwoordelijkheid nemen voor je acties. Tegelijkertijd staan jongeren onder sociale druk om erbij te horen. Bij opgroeien in meerdere culturen kan vasthouden aan je 'roots' voor houvast zorgen, maar het kan als verraad voelen om deze gedeeltelijk los te laten en mee te doen in de Nederlandse samenleving. Het wordt moeilijker om je eigen weg te kiezen.

identiteitsontwikkeling op afstand

Digitalisering en sociale media zorgen ervoor dat een steeds groter deel van de ontwikkeling online plaatsvindt. Het is waardevol dat iedereen gelijken kan vinden en sociaal contact kan leggen, onafhankelijk van de plek waar je opgroeit. Maar aan de andere kant kan het ook de polarisatie in de hand werken. Jongeren voelen zich vaker eenzaam en negatief zelfbeeld en een beperkt sociaal netwerk (Eenvandaag, 2018). Sociale media kunnen als buffer werken, maar online contact (leggen) is niet hetzelfde (Crone, 2020). De perspectieven van anderen zijn nodig voor de eigen ontwikkeling en je te kunnen verhouden tot wie je bent. De digitale identiteit zorgt voor houvast, maar hoe je te verhouden tot mensen in de fysieke omgeving wordt lastiger.

alleen en onbegrepen

Juist omdat groepsvorming tijdens de adolescentie zo'n belangrijke rol speelt, wil je je niet 'anders' voelen. Piekeren hoort bij de adolescentie maar wanneer je dingen echt anders ervaart dan je vrienden kan dat schaamte oproepen. Jongeren met problemen doen daarom vaak veel moeite om hun problemen te verbergen, waardoor het voor ouders maar ook voor vrienden moeilijk kan zijn deze te herkennen. Ze verschuilen zich bijvoorbeeld in een houding van onverschilligheid of trekken zich terug. Veel jongeren zien psychische problemen als falen en schamen zich hiervoor. Vaak weten jongeren bovendien niet goed waar ze terecht kunnen. En de jongeren die wel de weg naar professionele hulp weten te vinden krijgen de zorg die ze nodig hebben te laat, te rigouzeus of helemaal niet. Relatief veel jongeren krijgen tijdens hun jeugd te maken met ingrijpende ervaringen. Ze worden

bijvoorbeeld gepest of hebben te maken met een instabiele thuissituatie. Dat kan ertoe leiden dat de adolescentie voor veel jongeren niet alleen een verwarrende maar ook eenzame tijd kan zijn. Eenzaamheid komt onder jongeren veel voor. Ongeveer een derde van de jongeren en kinderen voelt zich eenzaam. Het is niet zo dat deze jongeren altijd alleen zijn. Deze jongeren voelen zich bijvoorbeeld verlaten, onbegrepen of geïsoleerd. Eenzame jongeren leggen de oorzaken vooral bij zichzelf en hebben vaak een lager gevoel van eigenwaarde. Veel eenzame jongeren stellen dat hun eigen verlegenheid een grote rol speelt.

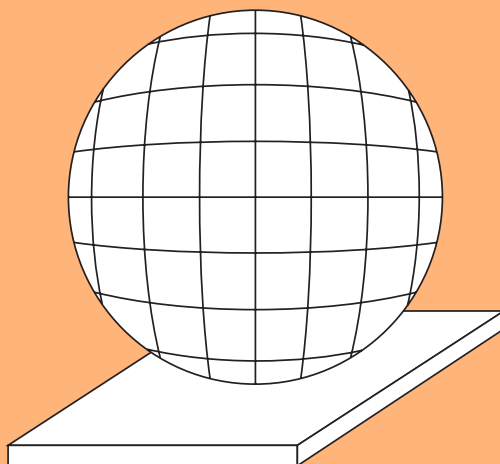
vrienden met problemen

Meer dan vier op de tien jongeren (41%) kent leeftijdgenoten met psychische problemen. Van de jongeren die zelf (weleens) last hebben van een psychisch probleem, kent 58% leeftijdgenoten met psychische problemen. Veel jongeren vinden dat jongeren met psychische problemen geholpen moeten worden door hun vrienden (NJR, 2016). Tegelijkertijd twijfelen jongeren over hun competenties als potentiële hulpverlener voor hun vrienden. Er is zowel een gebrek aan kennis bij veel adolescenten over hoe je omgaat met mentale problemen bij jezelf, als gebrek aan taal om elkaar te kunnen ondersteunen.

radicalisering en verbinding

In de superdiverse samenleving zoeken jongeren steeds meer naar antwoorden op hun identiteitsvragen. Wie ben ik in de samenleving en hoe verhoud ik me tot mijn eigen achtergrond? Waarom heeft mijn witte buurman meer kansen dan ik? Jongeren zijn hierdoor gevoeliger voor radicalisering. Werk ze niet in het harnas door er tegenin te gaan, maar ga op zoek naar de verbinding. Jongeren moeten afwijkende dingen kunnen doen en zeggen zonder gelijk gecriminaliseerd te worden.

10. Thuis in de digitale wereld *van filterbubbels tot online activisme*

In 2030 zullen jongere generaties zich net zo thuis voelen in de digitale wereld als in de echte wereld. Omdat ze opgroeien in een wereld van filterbubbels en verschillende werkelijkheden, wordt hun beoordelingsvermogen continu op de gesteld.

Tegelijkertijd zullen ze zelf, meer dan huidige generaties, bewust zijn van de noodzaak om te beschermen wat echt intiem en persoonlijk is.

tweede natuur

Sociale media is voor veel jongeren een

fantastisch platform om zich te uiten en bestaansrecht te vinden. Aan de ene kant kan het hen de vrijheid van volledige anonimiteit bieden terwijl het aan de andere kant de mogelijkheid biedt om juist in extreme mate alles met anderen te delen. Vooral voor de digital natives die zijn opgegroeid in de digitale wereld is dit in 2030 tweede natuur. Ze zijn gewend aan het creëren van digital twins en het vormen van hun online identiteit. Het opgeven van sociale media betekent het verlies van een deel van henzelf. Maar tegelijkertijd zijn nieuwe generaties zich veel bewuster van het belang van privacy en zijn ze meer beschermend over hun persoonlijke data (Kantar). Data is een essentieel onderdeel van de digitale economie. Maar er zijn groeiende zorgen over de manier waarop deze data wordt verzameld en de wijze waarop deze vervolgens wordt gebruikt om ons gedrag middels algoritmes te sturen. Nu al beïnvloeden algoritmen hoe we onze vrije tijd

besteden, hoe we onze weg vinden en hoe we onze partner kiezen.

filterbubbels en hypernormaliteit

Een tweede zorg is de manier waarop kinderen en jongeren in staat zijn echt en nep van elkaar te onderscheiden. Sociale media is voor jongeren een steeds belangrijkere bron voor nieuws. Veel jongeren voelen zich niet gerepresenteerd in de *mainstream media* of zijn boos over de manier hoe ze in beeld worden gebracht. Vloggers en influencers hebben daarentegen in hun ogen geen belang bij liegen. Maar in een tijd van nieuwsbeïnvloeding, filterbubbels en videomanipulatie komt dit proces onder druk te staan. In de online werkelijkheid is het steeds eenvoudiger om nieuwe werkelijkheden te vormen en steeds moeilijker om te zien wat waar is en wat niet. Misleidende informatie kan bovendien razendsnel worden verspreid door bots waardoor het weer verder wordt verspreid door jongeren zelf. Het laagdrempelig kunnen delen en combineren van informatie werkt hypernormaliteit in de hand - het fenomeen dat er zoveel verschillende werkelijkheden worden gepresenteerd, dat de realiteit erin verzuipt. Door filterbubbels zijn er bovendien toenemende zorgen over desintegratie. Verschillende groepen maken deel uit van verschillende werelden die moeilijk met elkaar te verbinden zijn. Het is steeds minder waarschijnlijk dat je informatie tegenkomt die je wereldbeeld verbreed of op de proef stelt (Viner, 2016).

sociaal en vaardig

Sociale media kan zowel nuttig als risicovol zijn, maar vooral onvermijdelijk. Sinds digitalisering en komst van sociale media communiceren jongeren meer. Ze hebben veel sociaal contact online en oefenen daarmee hun communicatieve vaardigheden. Onafhankelijk van de plaats waar je opgroeit, kan iedere jongere zijn gelijke vinden. Ook jongeren die van nature minder sociaal zijn aangelegd bouwen banden op in bijvoorbeeld games. En tegenover het verlies van vaardigheden als geconcentreerd een tekst lezen staat ook het ontwikkelen van nieuwe vaardigheden zoals associatief vermogen.

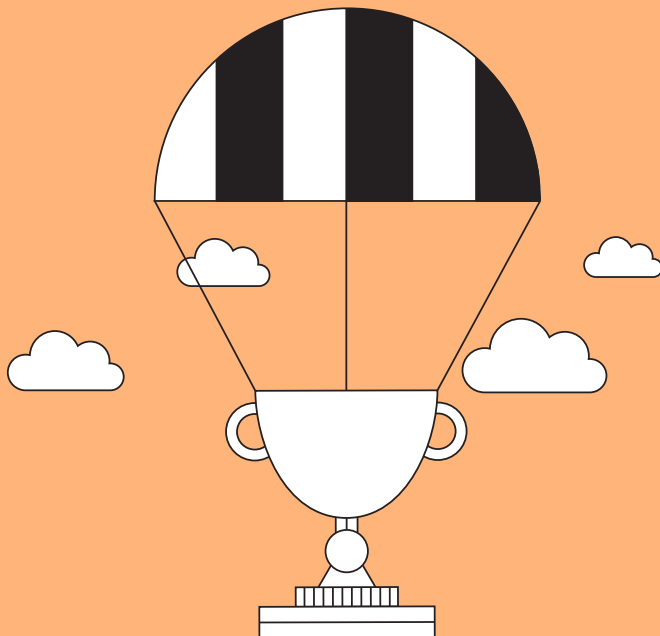
Toch betekent het online opgroeien niet automatisch dat alle jongeren in 2030 ook digitaal geletterd zijn. Veel jongeren vinden het moeilijk om relevante informatie op internet te zoeken, een sterk wachtwoord te verzinnen en ethisch bewust te handelen. Omgaan met sociale media is iets anders dan een webformulier van de overheid invullen en huurtoeslag aanvragen (Remie, 2020). Bovendien heeft niet ieder kind of jongere gelijke toegang tot digitale middelen. Waar in het ene gezin een eigen laptop de normaalste zaak van de wereld is, moeten andere gezinnen één computer met alle broertjes, zusjes en ouders delen.

nieuw activisme

Aan de ene kant zorgt sociale media er dus voor dat we meer gepolariseerd raken, aan de andere kant kan iedereen vanuit welke niche dan ook zijn gelijken vinden, zijn verhaal delen en zichtbaar worden. De nieuwe generatie is activistisch en heeft een sterk gevoel voor sociale rechtvaardigheid. Omdat het mogelijk is online mensen met dezelfde idealen te vinden, ontstaan activistische bewegingen wereldwijd. Jongeren houden de maatschappij zo ook een spiegel voor.

11. Winnaars en verliezers

prestatiedruk en meetbaarheid

In 2030 worstelen zowel ouders, kinderen als jongeren met de toenemende druk om succesvol te zijn en draait leren op een steeds jongere leeftijd al om presteren. De mate van succes wordt met name bepaald door factoren die te kwantificeren zijn. Niet alleen kinderen, maar ook scholen voelen de constante druk om 'hoog' te scoren.

superouders

Ouders ervaren op alle punten van hun leven druk. Ouders moeten aan steeds hogere normen voldoen; een geweldig ouder zijn, een rijk sociaal leven leiden met een succesvolle carrière, een

plek in de oudercommissie en voor opa en oma zorgen. De rol van de professional verschuift naar die van een levenscoach, niet iemand die alles weet, maar helpt in de ondersteuning rond levensvragen. Tegelijk hebben ouders de illusie dat ze zelfredzaam moeten zijn, alles zelf moeten kunnen en oplossen. Opvoeden wordt steeds meer als één van de 'projecten' gezien, waarin geslaagd en gefaald kan worden.

steeds vroeger presteren

Een overvloed aan prikkels, de stress van ouders en de manier waarop mensen elkaar opjagen zorgt voor toenemende chronische stress onder jonge kinderen. Ze worden al op jonge leeftijd van school, naar de BSO, naar de sportclub gehaast. Ongeveer een kwart van de Nederlandse tieners heeft overspanningsklachten, die veelal beginnen aan het eind van de basisschool, wanneer de prestatiedruk wordt opgevoerd en de speeltijd

en -ruimte afneemt.

Kinderen moeten steeds vroeger leren om te presteren. De grens tussen opvang en onderwijs vervaagt; er komen steeds meer integrale kindcentra en prestatiegerichte peuterspeelzalen, die moeten voorkomen dat kinderen de basisschool starten met een achterstand. En bij de toenemende hoeveelheid oefen-apps voor peuters en kleuters ligt de nadruk al op het falen, het verbeteren van dat wat niet goed gaat. Al vroeg onder druk moeten leren kan leer-aversie, motivatieverlies en onzekerheid in de hand werken.

sportificering van de samenleving

Mensen stellen steeds hogere eisen aan zichzelf, aan anderen en hun kinderen. En kinderen op hun beurt weer aan zichzelf. Prestatiedruk zit in toenemende mate verweven in de algemene maatschappelijke opvatting van het 'goede leven'. Een set gedragsnormen en etiketten die voorschrijven 'hoe een succesvol mens te zijn' (van den Bergh, 2019). Jongeren groeien in 2030 niet alleen op in een wereld waar ze continu moeten presteren, de individuele prestatie moet ook nog eens die van 'de rest' overtreffen. Deze maatschappelijke boodschap wordt al op jonge leeftijd duidelijk; er zijn winnaars en verliezers.

keuzestress en ongelijk perspectief

Voor jongeren is de prestatiedruk misschien wel extra hoog, ze zijn jong en moeten zichzelf nog bewijzen en uitvinden. De druk om aan het perfecte plaatje te voldoen leidt tot toenemende keuzestress; een verkeerde keuze kan grote (financiële) gevolgen hebben.

Daarbij stelt zowel onderwijs als de arbeidsmarkt ook steeds hogere eisen, waardoor de druk op jongeren om te presteren en zichzelf te profileren verder toeneemt. Maar niet alle jongeren hebben dezelfde mogelijkheid om een onderscheidend CV op te bouwen. Sommigen worden bijvoorbeeld geacht mee te helpen om het gezin te onderhouden, of raken door ziekte of tegenslag 'achterop'. En of jongeren aan het einde van de rit een baan weten te bemachtigen, is nog maar de vraag. Het adaptievermogen en de inclusiviteit van het bedrijfsleven, in combinatie met onzekere economische tijden, biedt een

somber perspectief voor sommigen. In 2030 zal een steeds grotere groep afhaken, die zich slachtoffer voelen van de situatie en de oorzaak van het niet presteren buiten zichzelf (of buiten hun kind) leggen. Tegelijk zal het debat over een bredere focus op talentontwikkeling en het verlagen van de prestatiedruk op scholen wel steeds meer gevoerd worden richting 2030, en zullen eerste tegenbewegingen in gang worden gezet.

afnemende sociale mobiliteit

Ondanks de prestatiedruk wordt het in Nederland steeds moeilijker om te stijgen op de sociale ladder. Nederland was jarenlang koploper sociale mobiliteit. Voor wie arm was en ambitie had was Nederland wereldwijd het beste land om verder te komen. Kinderen kregen het beter dan hun ouders. Bijna vier op de vijf kinderen had op dertigjarige leeftijd een hoger inkomen dan hun ouders hadden toen die zelf dertig waren (Tieleman, 2020). Alhoewel Nederland het nog steeds beter doet dan buurlanden België en Duitsland, nemen de kansen wel af. Verschil in onderwijskansen en discriminatie op de arbeidsmarkt spelen hierin een belangrijke rol. Onderzoek laat zien dat niet alleen je achtergrond maar ook de plaats waar je opgroeit bepalend is. In gemeenten als Brielle en Barendrecht is het eenvoudiger om uit je sociaal economische bubbel te breken dan in een stadswijk met een homogener karakter. Maar met de groeiende aantrekkingskracht van steden lijkt dit te gaan veranderen.

12. Kinderen van glas *de gevaren van een beschermde opvoeding*

In een complexe wereld neemt de behoefte aan controle en bescherming bij ouders toe. Risicovolle situaties worden vermeden en kinderen worden behoed voor teleurstellingen. Er ontstaat zo een groeiende discrepantie tussen het veilige, maakbare wereldbeeld vanuit huis en de echte wereld waarin je best doen vaak niet genoeg blijkt.

beschermende opvoedomgeving

Ouders zijn in toenemende mate beschermend over hun kinderen. Deze zogeheten 'curling ouders' willen dat hun kinderen zich zo goed en veilig mogelijk voelen, en proberen dit zo

goed mogelijk voor ze te regelen. Als alles in het leven maakbaar lijkt, dan ook het leven van je eigen kinderen. Kinderen krijgen steeds minder bewegingsvrijheid (worden continu door hun ouders van A naar B gebracht) waardoor de motorische ontwikkeling verarmt. Kinderen moeten vallen om te leren vallen, zowel letterlijk als figuurlijk, en daar dan ook de ruimte voor krijgen.

Maar er is ook een groep kinderen die niet opgroeit in een veilige omgeving, waarvan de ouders weinig thuis zijn of waarbij een vader- of moederfiguur ontbreekt in het gezin. Opgroeien in uitdagende situaties kan ertoe leiden dat kinderen belemmerd of geschaad worden in hun ontwikkeling, of een verkeerd pad in slaan. Het zijn deze kinderen die al jong met uitdagingen van het leven leren omgaan en andere competenties ontwikkelen dan hun meer beschermde leeftijdsgenoten. Risicomijdend gedrag vanuit jeugdzorg blijft dan ook een

ingewikkelde en gevoelige kwestie in 2030. In hoeverre weegt het vermijden van risico's in gezinnen op tegen het uit huis plaatsen van kinderen wat weer andere risico's met zich mee brengt?

ontwikkeling van autonomie

Een belangrijke transitie in het opgroeien is het geleidelijk overdragen van autonomie van ouder naar kind. Ouders zijn steeds meer betrokken bij hun kinderen en de hiërarchie in het gezin verandert. Kinderen krijgen meer zeggenschap, gekenmerkt door trends als *agile* opvoeden, en delen meer met hun ouders. Dit zorgt voor een groeiend zelfvertrouwen, assertiviteit en zelfbewustzijn (De Volkskrant, 2017).

De controle over wat kinderen (bijv. online) doen neemt daarentegen af, terwijl andere mogelijkheden tot controle toenemen ('volgen' via GPS, leervolgsystemen en sociale media). Aan de ene kant krijgen jongeren dus meer vrijheden en worden ze eerder zelfredzaam geacht, en op andere gebieden houden ouders te lang de controle. Als ouders dit niet geleidelijk doen, maar te vroeg helemaal loslaten of juist heel streng vasthouden, kan dat schadelijke gevolgen hebben (Eveline Crone, 2020).

koude kermis buitenwereld

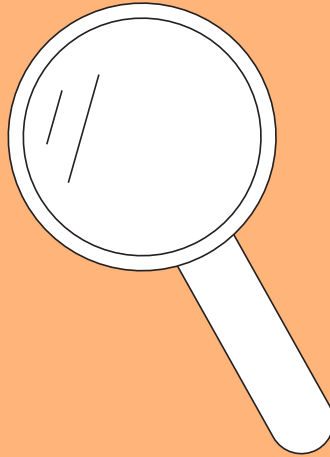
Na de beschermde opvoeding volgt de echte buitenwereld. Als het dan niet lukt met werk of studie kunnen mondige ouders geen verhaal meer halen bij de docent. Steeds meer kinderen krijgen te maken met een mismatch tussen wat haalbaar is en wat niet, tussen dromen, verwachtingen en werkelijkheid (Jaddoe, 2020). Deze mismatch is een grote uitdaging voor het mentale welzijn van jongeren in 2030. Enerzijds wordt die discrepantie gevoed door de onrealistische verwachtingen vanuit ouders in relatie tot de mogelijkheden van het kind, anderzijds worden droombeelden over de toekomst door influencers en social media kanalen aangewakkerd. Tegenslagen blijven ook in 2030 veel minder zichtbaar dan alle succesverhalen.

“In elke opvoeding zal kinderen geleerd moeten worden dat de wereld niet altijd beantwoordt aan hun verwachtingen. Wandel met de kinderen op een zomerdag. Hoe leer je hen omgaan met een wandeling die dertig kilometer blijkt in plaats van drie? Dat is alvast een begin.”

- psychiater Damiaan Denys

13. De jeugd van tegenwoordig

een tijd van sturm und drang

Jongeren zijn roekeloos en onvoorspelbaar, zetten zich af tegen opvoedfiguren en bekijken de maatschappij met een kritische blik. De adolescentie gaat gepaard met een sterk rechtvaardigheidsgevoel en idealisme. Een energie die zich per generatie weer anders uit, en zich richt op de problemen die spelen in hun dagelijkse realiteit. In de wereld van 2030 maken jongeren zich meer zorgen over problemen in de wereld, die voor hen onlosmakelijk verbonden zijn met hun eigen toekomstperspectief.

roekeloos en grillig

In alle tijden en overal ter wereld wordt in de tienerjaren meer risico genomen. Jongeren overzien gevolgen minder goed, en hun gedrag is onvoorspelbaar van karakter. Dat is te linken aan het zogeheten 'krokodillenbrein'. Tijdens de tienerjaren is dit diep gelegen deel van de hersenen, waar de primaire emoties gehuisvest liggen, overactief. Het controlesysteem is nog in ontwikkeling en wordt sterk beïnvloed door externe prikkels uit de omgeving. Dat maakt gedrag van jongeren grillig; in het bijzijn van leeftijdsgenoten kan een jongere zich heel anders gedragen dan thuis bij ouders op de bank.

kansrijke jaren

Maar risico's nemen hoort er niet alleen bij, het heeft ook een belangrijke functie. Onzekere situaties aangaan en risico's nemen zijn nodig om tot ontwikkeling te komen. De hersenen maken tijdens de adolescentie (10-25 jaar) een

enorme groeisput door, en groeien langer door dan voorheen bekend was. In die periode is het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden veel makkelijker; de hersenen zijn nog flexibeler en maken sneller nieuwe verbindingen aan.

de onaangepaste jeugd

Het is eigen aan de adolescentie om afstand te nemen van het ouderlijk nest en op zoek te gaan naar verklaringen en antwoorden op hun vragen (met betekenis tot hun identiteit). Dat de jeugd zich losmaakt en daarmee de kloof tussen jongeren en hun verzorgers toeneemt, is een gegeven. Oudere generaties spreken altijd van 'de jeugd van tegenwoordig' waarmee wordt verwezen naar de maar onaangepaste jeugd. Mensen hebben de neiging om het verleden nostalgisch te bekijken, 'it all used to be better'.

radicale energie

De transitie naar volwassenheid wakkert idealisme aan, dat zich richt naar de tijdsgeest waarin jongeren opgroeien. In 2030 zijn jongeren in toenemende mate bezig met 'wat er speelt' in de maatschappij en in de wereld. Sociale rechtvaardigheid neemt een steeds belangrijkere waarde in voor jongeren. Met de urgentie van de wereldwijde en lokale uitdagingen (klimaatcrisis, sociale ongelijkheid, uitzichtloze woningmarkt) nemen ook de zorgen van de jonge generaties toe. Jongeren nemen een steeds activistischere houding aan om hun idealen te verkondigen en verandering in gang te zetten. De mate waarin jongeren ervaren dat er naar hen geluisterd wordt, dat ze gerespecteerd en erkend worden voor wie ze zijn, dat ze serieus worden genomen, voelen dat ze impact kunnen hebben, en inspraak hebben als volwassenen, kleurt sterk het karakter waarin de radicale energie bij jongeren tot uiting komt.

later volwassen

Tegelijkertijd is de leeftijd waarop jongeren als 'volwassen' worden beschouwd aan het verschuiven. De leeftijd waarop mijlpalen als uit huis gaan, studie afronden, vaste relaties aangaan of kinderen krijgen worden bereikt, neemt vooral in steden steeds meer toe. Het is steeds moeilijker om op jonge leeftijd al financieel onafhankelijk te zijn. Jongeren leren in 2030 langer door, er is minder baan zekerheid

onder jongeren en de kosten van het eigen levensonderhoud stijgen. Op jezelf wonen wordt, zeker met de stijgende populariteit van de stad Rotterdam, voor de meeste jongeren financieel onhaalbaar. De vroege profiel- en beroepskeuzes die jongeren moeten maken rijmen niet met deze verlate volwassenheid, noch met de flexibiliteit die de arbeidsmarkt eist van jongeren in 2030.

“Onze jeugd heeft tegenwoordig een sterke hang naar luxe, heeft slechte manieren, minachting voor het gezag en geen eerbied voor ouderen. Ze geven de voorkeur aan kletspraatjes in plaats van training. Jonge mensen spreken hun ouders tegen, houden niet hun mond in gezelschap, en tiranniseren hun leraren.”

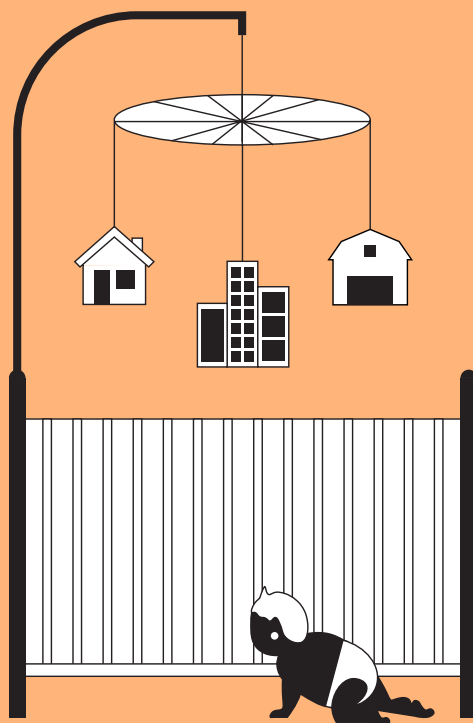
- Plato, 5e eeuw voor Christus

“Jongeren hebben ‘radicale energie’ waarmee ze de wereld ten goede kunnen veranderen. Het zit in de aard van jongeren om grenzen te verkennen en op zoek te gaan naar “de waarheid”. Radicale jongeren moet je niet deradicaliseren, maar reradicaliseren.”

- pedagoog Stijn Sieckelink

14. Ruimtelijke segregatie

segregatie en ruimtelijke ongelijkheid

In de regio Rijnmond nemen de ruimtelijke verschillen in hoe kinderen opgroeien toe. Waar je geboren wordt bepaalt steeds sterker je kansen. Tegenover de toenemende populariteit van de stad staat de toenemende eenzijdigheid van wijken en het veranderend perspectief voor jongeren die opgroeien buiten de stad. Zowel stadswijken als landelijke

gebied kunnen daardoor in 2030 een homogener karakter krijgen waardoor de verschillen tussen kinderen toenemen.

populariteit van de stad

Rotterdam zit in de lift. Het inwoneraantal van de stad groeit en zowel de verkoop als de prijs van woningen stijgt. Het leven in de stad is voor veel groepen steeds aantrekkelijker aan het worden. Wereldwijd ligt het percentage hoogopgeleiden in steden hoger dan het landelijk gemiddelde. In Rotterdam is het juist lager. Rotterdam zal daarom de komende jaren blijven inzetten op het aantrekken van kapitaalkrachtige bewoners waardoor de verschillen binnen wijken en tussen wijken

zullen toenemen (Hochstenbach, 2017).

segregatie en armoede

Met deze veranderingen groeien zorgen om het ontstaan van segregatie en nieuwe scheidslijnen in sociaal-economische klassen. Het is zichtbaar in buurten waar voorheen lagere- en middeninkomens woonden, die nu worden opgeknapt en zich ontpoppen tot betere wijken. De onbetaalbaarheid van koop- en huurwoningen sluit lagere en midden-inkomensgroepen uit. Naarmate populaire binnenstedelijke buurten minder toegankelijk worden, verhuizen lagere inkomensgroepen in steeds meer naar perifere buurten in Rotterdam (vooral buurten in het noordoosten van de stad) en naar andere gemeenten in de regio Rotterdam, zoals Schiedam en Capelle aan den IJssel (Hochstenbach, 2017). Een belangrijke uitdaging is hoe Rotterdam het karakter van een open stad waar verschillende bevolkingsgroepen aanwezig zijn en waar vreemden elkaar ontmoeten kan behouden.

veranderende wijken

Zo veranderen diepgewortelde wijkculturen met lange tradities. Buurten en wijken kunnen zo eenzijdiger en minder divers worden. Het karakter van buurten verandert bovendien door een ander gebruik van de stad. Waar vroeger het echte 'stadsleven' samenviel met het geografische centrum van de stad, vindt het nu meer en meer plaats in centra verspreid over een groter gebied. De stad is opgedeeld in talloze plekken en netwerken, verspreid over de stad, waar mensen elkaar ontmoeten. In de toekomstige netwerkstad stellen mensen zelf hun eigen stad samen uit de plekken die voor hen van belang zijn. Dit wordt polycentrische binding genoemd. Maar de keerzijde van de polycentrische stedeling is een verminderde verbondenheid met je eigen buurt (Grünfeld, 2010). Zelf ervaren zij dit niet als problematisch. Het zijn juist de groepen die een beperkt aantal plekken in hun leven gebruiken lijken een vermindering van de sociale cohesie en verbondenheid met hun leefomgeving te ervaren. Dit zijn naast ouderen en mensen met een beperking juist ook kinderen die een beperkte actieradius hebben.

onderwijssegregatie

De geografische veranderingen in de stad leiden ook tot veranderingen in de samenstellingen van scholen. Door ander beleid wordt steeds meer geprobeerd te voorkomen dat scholen een eenzijdig karakter krijgen. Zo worden kansrijke scholen in kansarme wijken gevestigd en wordt het keuzeproces van ouders beïnvloed. Toch is zelfs dan de leerlingenpopulatie lang niet altijd een afspiegeling van de buurt. Een tweede grote uitdaging is om ervoor te zorgen dat kinderen van verschillende achtergronden elkaar ook binnen de school weten te vinden.

stad en land

Naast de verschillen tussen wijken zijn er ook steeds grotere verschillen tussen opgroeien in de stad of in kleinere kernen. Met de groeiende populariteit van de stad en dichtbevolkte grensgemeenten veranderen ook de minder dichtbevolkte gebieden in de regio van karakter. In een aantal gebieden neemt het percentage jongeren als deel van de bevolking af en dat verandert ook het perspectief voor jongeren in deze gebieden. Deze gebieden hebben vaak een homogener karakter waardoor er meer veiligheid is. Maar de keerzijde is dat er ook minder mogelijkheden zijn om in aanraking te komen met andere perspectieven en andere lagen van de samenleving. Maar er lijkt ook een tegenbeweging te ontstaan waarbij een groeiende groep gezinnen uiteindelijk toch de stad uittrekt om hun kinderen een kindertijd met meer groen en ruimte te bieden, zeker nu we steeds eenvoudiger op afstand kunnen werken.

Jongeren aan het woord

Om ook het perspectief, de stem en de ervaringen van jongeren mee te nemen in de visie op opvoeden, opgroeien en ontwikkelen in 2030, zijn leerlingen van het Albeda College geïnterviewd. Op deze pagina geven we een inkijkje in deze gesprekken, en halen we de belangrijkste onderwerpen aan die naar voren kwamen.

We spraken met acht leerlingen van een MBO-klas (opleiding dienstverlening), en met vier HBO-stagiaires op het Albeda College. De leeftijd van de leerlingen lag tussen de 17 en de 28 jaar.

zorgen over de toekomst van jongeren

Vrijwel alle jongeren gaven aan zich (ernstig) zorgen te maken over de toekomst van jongeren in Rotterdam. Ze zien dat jongeren met veel problemen zitten, zoals schulden, onveilige thuissituaties, steeds jonger in de criminaliteit raken, veel incidenten, pesten, achterstanden oplopen, weinig activiteiten voor jongeren en een hoge werkloosheid. De leerlingen noemden het belang van een goede opvoeding met een stabiel vaderfiguur, korte lijnen met hulp en ondersteuning, een vast en laagdrempelig vertrouwenspunt met directe actie, een stabiele verhouding met hulpverlening, hulp bij schulden, betere communicatie met de gemeente, hulp bij het vinden van een eigen huis, en het hebben als een veilige plek als belangrijke aandachtspunten voor de toekomst.

hoge prestatiedruk

Met name de HBO-studenten gaven aan dat prestatiedruk bij henzelf en de leerlingen om hen heen in grote mate aanwezig is; druk vanuit jezelf (hoger willen scoren dan je medestudenten), familie (de hoge

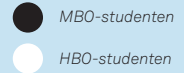
verwachtingen voor een goedbetaalde baan) en uit vrienden (om dingen te doen waar je niet altijd achter staat). Sommige leerlingen hadden het gevoel twee keer zo hard te moeten werken dan medestudenten, om aan de verwachtingen van hun ouders te voldoen, maar ook zichzelf continu te moeten bewijzen aan docenten. Ze benoemden het belang van vertrouwen en waardering voor jezelf en elkaar, en dat mensen (ouders, vrienden, leraren) je dingen gunnen. Maar ook voelden ze zich machteloos, en ervoerden het niet in hun macht om de prestatiecultuur te veranderen.

gehoord en gezien worden

Om gezien en gehoord te worden (in je omgeving, op school, de maatschappij) moet je jezelf wel laten horen, en niet iedereen kan dat. Sommige jongeren gaven aan het soms moeilijk te vinden zich in een gesprek te mengen of zich te laten horen, of houden zich bewust onzichtbaar. Daarbij benoemden ze het belang om te *willen* luisteren en elkaar te *willen* begrijpen. Respect hebben voor jezelf en voor de ander, en je kunnen inleven in elkaar. Volgens de jongeren is het heel belangrijk om met elkaar te praten, om mensen met verschillende achtergronden meer te mixen (op het Albeda gebeurt dat op een natuurlijk manier). Diversiteit wordt gezien als een kracht van Rotterdam, en het bieden van een diversiteit aan plekken om je thuis te voelen als een belangrijke voorwaarde.

verantwoordelijkheid voor eigen geluk

Het overgrote deel van de jongeren ziet levensgeluk als hun eigen verantwoordelijkheid. 'Ik bepaal mijn geluk, het is een keuze. Hoewel je veel bagage kan hebben, blijft het een keuze.' Maar ook je omgeving speelt een bepalende rol, 'het moet je ook gegund worden'. Daarbij geven de jongeren ook aan dat het lastig kan zijn om je niet te veel door je omgeving te laten beïnvloeden. Je niet de normen en waarden te laten opdringen waar je niet achter staat (vanuit je gezin, familie, vrienden of social media). Het is soms wel een uitdaging om voor jezelf te blijven

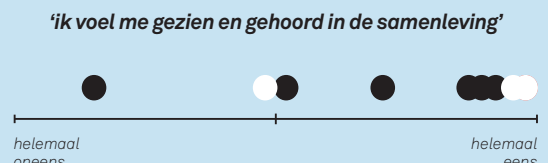
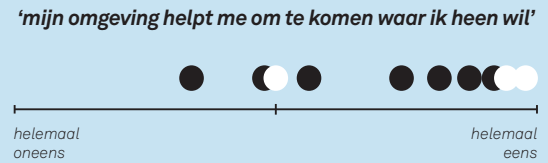
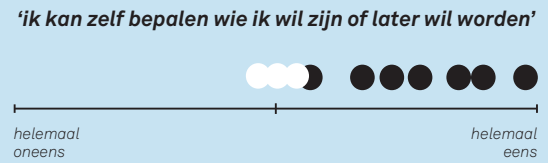
kiezen, zeker omdat je ook verantwoordelijkheid draagt voor het geluk van de mensen die dicht bij je staan. Daarbij werden motivatie, geduld, geld en zelfvertrouwen genoemd als belangrijke condities voor geluk.

belangrijke waarden rond ontwikkelen

We vroegen de leerlingen wat zij belangrijk achten voor de ontwikkeling van jongeren, en lieten ze daarbij kiezen uit een lijst aan waarden. Sommige jongeren die in Rotterdam wonen zijn **vrijheid** niet gewend, merkte een leerling op. Ze zijn bijvoorbeeld gevlucht en weten niet wat het betekent om vrij te zijn. Er zijn natuurlijk veel regels maar we zijn een vrij land, wat heel belangrijk is om te kunnen ontwikkelen. **Vertrouwen** in jezelf en in- en op anderen. **Veiligheid** is belangrijk, dat weet je wanneer je meemaakt dat het ineens weggenomen kan worden. Dan beseft je wat het betekent om je niet veilig te voelen. Dat heeft impact op alles wat je doet. **Inlevingsvermogen** en het beseft dat je nooit helemaal kunt weten wat iemand heeft meegemaakt of er in iemand anders hoofd omgaat. Het is belangrijk om hierbij stil te blijven staan en elkaar proberen te begrijpen. **Respect** voor jezelf en voor de ander. Elkaar in je waarde laten, ook al ben je het niet met elkaar eens. **Ontplooiing**, je kunnen ontwikkelen en op jouw niveau uitgedaagd worden. Andere waarden die door meerdere jongeren waren gekozen: **leef, gelijke kansen** en **bezit** (geld).

9 stellingen

Op basis van de discussies tijdens de werksessies zijn negen stellingen geformuleerd, die zijn gebruikt als gespreksstarters met de jongeren. Zeven van de negen stellingen en standpunten staan hiernaast weergegeven. De overige twee stellingen waren 'diversiteit is een kracht van de stad Rotterdam' (grotendeels eens) en 'online kan ik meer mezelf zijn dan offline' (grotendeels oneens).

2. Frame 2030

Doel van dit project is om te verkennen hoe de Bondgenoten op de veranderende leefwereld van kinderen en jongeren willen anticiperen. We hebben zelf immers ook invloed op de veranderingen. Om dat gericht te kunnen doen verbinden we deze bewegingen tot één coherent beeld: een nieuw frame voor 2030. Dit beeld stelt ons in staat de wereld te zien als een reeks uitdagingen en kansen voor kinderen en jongeren, en zo beter te begrijpen waar ondersteuning en interventies nodig zijn. Hoe we op deze bewegingen in de wereld willen reageren en anticiperen, bepalen we aan de hand van het normatief kader dat in deel 3 wordt beschreven.

2.1 Samenhang

opgroeien in een vloeibare wereld

De wereld van 2030 wordt ook wel een vloeibare wereld genoemd. Kinderen en jongeren groeien op in een superdiverse samenleving waarin de mogelijkheden oneindig lijken. Tegelijkertijd hebben kinderen en jongeren te maken met toenemende prestatiedruk en groeiende ongelijkheid. In deze vloeibare wereld staan kinderen en jongeren voor de uitdaging een eigen verhaal te ontwikkelen. In het verleden groeiden kinderen op in een meer dwingende omgeving die voorspelbaar en veilig was en waarin het duidelijk was wat er van hen verwacht werd maar ook onvrij. De kinderen en jongeren van 2030 groeien op in een wereld die hier compleet tegenovergesteld aan is. Waar vroeger je identiteit je gegeven werd door de plek en het gezin waar je opgroeide, lijkt er in de wereld van 2030 alle ruimte om je eigen verhaal vorm te geven.

vrijheid en ongelijkheid

Maar er is niet alleen veel meer vrijheid maar ook onzekerheid. Kinderen en jongeren moeten zich voorbereiden op een wereld die er nog niet is. Het dominante idee is dat als je iets écht wilt, niets onmogelijk is. Maar de kansen zijn niet evenredig verdeeld. Ook in 2030 ben je sterk afhankelijk van je economisch, sociale en mentale kapitaal. Toenemende ongelijkheid leidt ertoe dat als we niets doen, er meer kinderen opgroeien in een kwetsbare situatie. Bovendien ligt er ook in je aanleg al een deel besloten van wie we zijn en wat we zullen worden.

digitale manipulatie

In de digitale werkelijkheid kun je jouw verhaal eindeloos manipuleren. Daardoor neemt de druk toe om je persoonlijke

verhaal zo interessant mogelijk te maken. Tegelijkertijd zorgt extreme zichtbaarheid ook voor behoedzaamheid. Dat remt de spontaniteit en kan juist eenvormigheid in de hand werken. Je hebt lef nodig om af te wijken van de norm. En je hebt (zelf)inzicht nodig om te begrijpen hoe slimme algoritmes jouw leven sturen en je wereldbeeld beïnvloeden of bevestigen.

een eigen verhaal

Het ontwikkelen van een eigen verhaal is dus geen luxe maar noodzakelijk om jezelf staande te houden in een vloeibare wereld. Je hebt verhalen nodig om je weg te kunnen bepalen. Want mensen zijn verhalenvertellers. We hebben verhalen nodig om de wereld voor onszelf en anderen begrijpelijker te maken. Tegelijkertijd is niet kiezen geen optie. Jongeren moeten continu keuzes maken, waarvan ze niet kunnen overzien wat de consequenties zijn voor hun toekomst. Tegelijkertijd zullen er altijd onverwachte gebeurtenissen plaatsvinden die totaal buiten je macht liggen.

de weg naar volwassenheid

Dat maakt dat de weg naar volwassenheid langer en complexer wordt en de grenzen tussen volwassenheid en kindertijd verschuiven. Kinderen en jongeren worden steeds meer als gelijken behandeld. Ze mogen steeds meer meebeslissen over hun eigen toekomst. Kinderen en jongeren krijgen bovendien steeds meer mee van de volwassen wereld. Er zitten nauwelijks filters op de dagelijkse stroom aan informatie die kinderen bereikt. Sommige kinderen worden door de omstandigheden waarin ze opgroeien vroegtijdig volwassen. Maar vooral de jongeren uit hogere sociale klassen stellen de keuzes die horen bij volwassen worden juist steeds langer uit.

2.2 Frame 2030

De samenhang tussen de verschillende ontwikkelingen die worden geschetst, wordt beschreven aan de hand van een frame. Centraal in dit frame staat de manier waarop kinderen en jongeren in hun weg naar volwassenheid vorm leren geven van hun leven. Het zelf kunnen vormgeven aan je leven wordt ook wel acterschap genoemd. Het idee van acterschap wordt uitgebreider beschreven in het volgende deel van dit boekje.

In de manier waarop kinderen en jongeren leren vormgeven aan hun leven zijn er twee bepalende dimensies. De horizontale dimensie gaat over ontdekken. Het is eigen aan kinderen en jongeren dat ze de wereld gedreven door nieuwsgierigheid spelenderwijs ontdekken. Het nemen van risico's hoort daarbij. Zo ontdekken ze hun eigenheid, hoe ze onderdeel van een groep worden en hun plek in de wereld.

De verticale dimensie gaat over de rol van verhalen in de ontwikkeling van identiteit. Kinderen en jongeren ontwikkelen hun identiteit in wisselwerking met hun omgeving en wat er op hen afkomt. Dat is een grotendeels onbewust proces waarin het spiegelen een belangrijke rol speelt. We nemen dingen over uit onze omgeving die onderdeel worden van onze identiteit. Maar de verhalen die anderen over jou vertellen kunnen ook gaan wringen. Kinderen en jongeren moeten dus even goed leren hoe

ze ervoor kunnen zorgen dat bepaalde verhalen niet aan hen gaan kleven en in de ogen van anderen een onlosmakelijk deel van hun identiteit gaan vormen. Het ontwikkelen van identiteit is dus ook een proces van je afzetten tegen je omgeving. Deze dimensies en hun relaties tot ontwikkelingen in de toekomstige context worden op de volgende pagina's toegelicht.

Door deze twee dimensies tegenover elkaar te plaatsen ontstaan er negen manieren waarop kinderen en jongeren leren vormgeven aan hun leven in 2030. Van het ontdekken van je eigenheid tot het leren vertrouwen van anderen en het nemen van verantwoordelijkheid. In deel vier beschrijven we voor elk veld met welke uitdagingen dat in de wereld van 2030 gepaard gaat. Vanuit het normatief kader dat in deel drie beschreven wordt, nemen we vervolgens positie in en beschrijven we hoe we kinderen, jongeren en volwassenen bij deze uitdagingen willen ondersteunen.

“Jongeren ontwikkelen zich door te ontdekken, dat je soms iets doet waarvan je de uitkomst nog niet kunt voorspellen. Dat is de manier om verder te komen en te kunnen ontwikkelen.”

– Eveline Crone

verhalen van de samenleving	3. Hoe ga je om met anders zijn in 2030?	6. Hoe ga je om met verschillen in 2030?	9. Hoe ga je om met verantwoordelijkheid in 2030?
verhalen van anderen	2. Hoe ontdek je wat je wil in 2030?	5. Hoe vind je aansluiting bij anderen in 2030?	8. Hoe vergroot je je wereld in 2030?
verhalen over jezelf	1. Hoe ontdek je wie je bent in 2030?	4. Hoe leer je anderen vertrouwen in 2030?	7. Hoe ontdek je je talenten in 2030?
	eigenheid ontdekken zelfbeeld	je groep ontdekken mensbeeld	de wereld ontdekken wereldbeeld

2.3 Dimensies 2030

dimensie 1: ontdekken

Het leren vormgeven van een eigen verhaal gebeurt door te ontdekken. Het is eigen aan kinderen en jongeren dat ze de wereld gedreven door nieuwsgierigheid spelenderwijs ontdekken. Het nemen van risico's hoort daarbij. Het ontdekken gebeurt op drie niveaus:

eigenheid ontdekken

Terwijl je opgroeit leer je steeds meer over jezelf. Hoe je in elkaar zit, wat je wilt, hoe je anders bent dan anderen en hoe je dat ontdekt. Zelfvertrouwen en zelfkennis speelt hierin een belangrijke rol.

je groep ontdekken

Een tweede uitdaging waar kinderen en jongeren voor staan is het ontdekken van hun plek in de groep. Terwijl je opgroeit ontdek je hoe je je aan anderen kunt binden, bij wie je je prettig voelt of juist niet.

de wereld ontdekken

De derde uitdaging is het vinden van een plek in de wereld. Een plek waar jouw talenten en mogelijkheden tot zijn recht komen voor een betere toekomst.

dimensie 2: spiegelen

Kinderen en jongeren ontwikkelen hun identiteit in wisselwerking met je omgeving en wat er op je afkomt. Dat is een grotendeels onbewust proces waarin het spiegelen een belangrijke rol speelt. We nemen dingen over uit onze omgeving maar zetten ons er ook tegenaf.

verhalen over jezelf

De verhalen over jezelf hebben te maken met je zelfbeeld. Hoe kijk je naar jezelf, welke overtuigingen heb je en wat verwacht je van jezelf? Het beeld dat je over jezelf hebt wordt al heel vroeg in je leven gevormd.

verhalen van anderen

Van kleins af aan meegenomen in een verhaal, het verhaal van de familie waar je zelf een plaats in krijgt, of de plek waar je opgroeit. De mensen in je omgeving hebben bovendien bepaalde ideeën over jou, over wat je kan en hoe je in elkaar zit. Deze verhalen geven richting aan je leven.

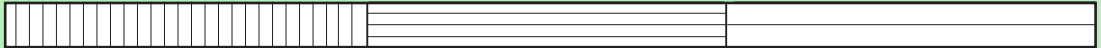
verhalen van de samenleving

Elk kind en elke jongeren heeft bovendien te maken met verhalen vanuit de samenleving. Er zijn allerlei maatschappelijke verwachtingen waar je als kind, jongeren of ouder mee te maken krijgt. Dan gaat het bijvoorbeeld om sociale normen en de dominante perspectieven waar je mee opgroeit.

dimensie 1 | ontdekken

2 Spelenderwijs

9 Identiteitsontwikkeling

eigenheid ontdekken
zelfbeeld

je groep ontdekken
mensbeeld

de wereld ontdekken
wereldbeeld

1 De eerste duizend dagen

3 Digivaardige ouders

13 De jeugd van tegenwoordig

5 Probleemkinderen en
risicojongeren

7 Gezin in context

8 Superdiversiteit

dimensie 2 | verhalen

10 Thuis in de digitale wereld

verhalen
over jezelf

verhalen
van anderen

verhalen
van de samenleving

9 Identiteitsontwikkeling

4 Opvoeddiversiteit

11 Winnaars en verliezers

14 Stad en land

12 Kinderen van glas

3. Normatief kader

De verkenning van de toekomstige context laat zien hoe de leefwereld van kinderen, jongeren en ouders in de regio Rijnmond in beweging is. Om ambities te formuleren beschrijven we eerst een mensbeeld en waardenkader. In het mensbeeld wordt beschreven hoe de Bondgenoten kinderen en jongeren zien en wat ze daarin belangrijk vinden. Het waardenkader beschrijft de leidende waarden voor de manier waarop de Bondgenoten zich in de toekomst willen opstellen. Samen noemen we dit een normatief kader.

Ieder mens heeft impliciet een normatief kader. Als een kind een vuurtje stookt, vinden sommigen dat dit ernstig de veiligheid in gevaar brengt en dat het afgestraft moet worden, terwijl anderen vinden dat risico's bij het leven horen en dat vrijheid geboden moet worden aan kinderen om met deze risico's om te leren gaan. Meestal is het niet nodig om expliciet te maken waar onze opvattingen vandaan komen. Bij het ontwikkelen van een visie op de toekomst van ontwikkelen, opgroeien en opvoeden van een hele generatie kunnen we het ons echter niet permitteren onze persoonlijke kaders als leidraad te nemen. We hebben een expliciet normatief kader nodig. Een kader dat vanuit filosofische theorie beargumenteerd kan worden en een kader dat ter discussie kan staan.

Het resultaat van deze stap is een normatief kader waar de we gezamenlijk achter staan. Het mensbeeld en waardenkader vormt de basis voor en geeft richting aan de gezamenlijke ambities die in deel 3 beschreven worden.

3.1 Mensbeeld: actorschap

In een wereld waarin we steeds meer vrijheid krijgen is het belangrijk om te leren hoe je met die vrijheid omgaat. Je hebt inzicht nodig in je eigen mogelijkheden en beperkingen. Je moet weten en ontdekken wat je echt wilt. En je moet je een weg banen door de vele mogelijkheden en obstakels die je tegenkomt. Het zelf kunnen vormgeven van je leven wordt ook wel actorschap (agency) genoemd. Actorschap gaat uit van het idee dat kinderen en jongeren zelf actief zijn in het vormgeven van hun leven en hun omgeving. Het zijn geen passieve wezens die opvoeding, onderwijs en zorg ondergaan. En ook geen onvolledige volwassenen in wording. We zien kinderen en jongeren in deze visie als waardige en vrije wezens die met vallen en opstaan hun leven leren vorm te geven. Tegelijkertijd staan kinderen en jongeren niet op zichzelf. Hun omgeving is onlosmakelijk verbonden met hun mogelijkheden, beperkingen en ervaringen.

ontwikkeling van actorschap

Terwijl we opgroeien kunnen, mogen en moeten we steeds meer zelf beslissen, zelf bedenken, zelf regelen en zelf oplossen. Het Westerse opvoedingsideaal is grotendeels

gestructureerd rond het idee van een transitie van verantwoordelijkheid van ouders naar hun opgroeiende kinderen. Tijdens onze jeugd leren we binnen allerlei omgevingen en sociale contexten hoe dingen in zijn werk gaan, hoe het hoort, en tegelijkertijd moeten we leren voor onszelf te denken, onze eigen mening vormen. Door schade en schande komen we erachter dat sommige dingen niet bij ons passen of niet goed voor ons zijn. Dit proces van zelfreflectie blijft natuurlijk de rest van ons leven doorgaan, maar tijdens onze jeugd moeten we niet alleen ontdekken wat we willen, we moeten ook ontdekken hoe je dat ontdekt (Boer et al, 2017).

duurzame eigenschappen

De ontwikkeling van actorschap zien we als één van de belangrijkste transitie die kinderen en jongeren op weg naar volwassenheid maken. De generatie van 2030 groeit op in een wereld waarin veranderingen elkaar nog sneller zullen opvolgen dan nu. Kinderen leren leven in een wereld die zij nog niet kennen. Maar dat de wereld zo veranderlijk is, wil niet zeggen dat kinderen en jongeren dat zelf ook moeten zijn. Juist duurzame kwaliteiten zoals zelfvertrouwen, eigenwaarde en stabiele relaties zijn van groot belang. Deze zijn nodig om veerkrachtig om te kunnen omgaan met tegenslagen en veranderingen. Dat sluit aan bij de psychologische betekenis van volwassen zijn waarin mentale stabiliteit centraal staat. Omgaan met kwetsbaarheid
Voor veel kinderen en jongeren is de wereld waarin ze opgroeien niet zorgeloos. Elk kind kan te maken krijgen met moeilijke dingen zoals verdriet, beperkingen, niet gezien worden en niet uit de verf komen. Kwetsbaarheid hoort bij het leven. Het mensbeeld gaat ervan uit dat elk kind en elke jongere, of het zich nu in een kwetsbare situatie bevindt of niet, actorschap kan ontwikkelen. Elke keer weer is de vraag wat kinderen en jongeren vanuit de vermogens die ze wel hebben, om een positieve, opwaartse spiraal te creëren.

steunende omgeving

Je omgeving is daarbij heel erg belangrijk. Waar je opgroeit is van invloed op de mogelijkheden die je krijgt, maar bepaalt ook de normen en waarden van waaruit je handelt. Mensen worden zichzelf in relaties met anderen. Acterschap is daarmee geen individuele eigenschap maar een kwaliteit van de relatie tussen kind en omgeving. De omgeving kan het actorschap van kinderen beperken of versterken. Anderen kunnen je ondersteunen in het vormgeven van een toekomst zonder dat ze de uitkomst bepalen. Maar anderen kunnen ook voor jou gaan denken waardoor je jezelf verliest. Dat betekent dat het idee van actorschap niet is dat de verantwoordelijkheid voor hoe je je leven leert vormgeven ook bij het individu ligt. Mislukken is niet jouw eigen fout. Het is aan volwassenen om verantwoordelijkheid te nemen voor de wereld waarin kinderen opgroeien. Acterschap gaat bovendien niet uit van het idee dan mensen alleen maar egoïstische wezens zijn die alleen bezig zijn hun eigen welzijn te optimaliseren. De mens is van nature ook sociaal en afhankelijk van anderen.

balanceren

Voor de volwassenen in de leefwereld van kinderen en jongeren is het een continu balanceren om kinderen en jongeren zo goed mogelijk te begeleiden in hun weg naar volwassenheid. Dat betekent bijvoorbeeld balanceren tussen beschermen en weerbaar maken, tussen grenzen stellen en ruimte geven, tussen hoge en lage verwachtingen en tussen behandelen en koesteren van verschillen. Kinderen zijn geen project en laten zich niet dwingen. Je kunt niet verwachten dat wat je er in stopt er ook weer uit komt. Het begeleiden van kinderen en jongeren gaat daarmee inherent ook over omgaan met weerstand en frustratie.

implicaties voor de praktijk

Dit mensbeeld zegt iets over de manier waarop kinderen en volwassenen met elkaar omgaan, hoe we naar ontwikkeling kijken en over de maatschappelijke positie van kinderen. Het betekent bijvoorbeeld dat ouders, opvoeders en scholen kinderen niet alleen kennis bijbrengen maar ook vormen als persoon. Dat zij ondersteuning nodig hebben om zich voor te bereiden op het leven. Dat kinderen en volwassenen van elkaar kunnen leren. En dat de participatie van jongeren belangrijk is voor de ontwikkeling van hun zelfvertrouwen, zelfrespect en sociale verantwoordelijkheid (Meesters, 2018). Ze dragen bij en doen mee aan de samenleving en brengen daarbij hun eigen perspectieven en expertise mee. Deze manier van kijken naar kinderen en jongeren nemen we mee in het beschrijven van de ambities.

3.2 Waardenkader

1. diversiteit

Hoe je je leven vormgeeft wordt gedreven vanuit persoonlijke waarden. Daar kan geen absolute standaard voor gegeven worden. Vanuit de waarde van diversiteit is het daarom belangrijk dat ondersteuning recht doet aan de variatie in kinderen en opvoedstijlen. Dat je in elkaars schoenen durft te staan, nieuwsgierig bent naar andere verhalen en voorkeuren die afwijken van jouw eigen normen niet te snel als problematisch ziet. Diversiteit is bovendien een belangrijke waarde in een creatieve en innovatieve samenleving.

2. inclusie

De nadruk op vrijheid en je onderscheiden van anderen, kan de waarde van inclusie onder druk zetten. Het is echter belangrijk dat de ontwikkeling van de één niet ten koste gaat van een ander, hier of elders op de wereld. In een inclusieve samenleving is iedereen van waarde en kan iedereen leren en zich ontwikkelen. Dat is belangrijk voor de eigenwaarde en waardigheid van alle kinderen, jongeren en ouders. Inclusie zorgt er bovendien voor dat mensen niet alleen een eigen verhaal maar ook een gedeeld verhaal ontwikkelen. Dat maakt communiceren, je inleven in elkaar en verbinding zoeken eenvoudiger. Een inclusieve samenleving begint onder andere bij inclusief onderwijs, zoals dat is vastgelegd in het mensenrechtenverdrag.

3. rechtvaardigheid

Er zijn groeiende verschillen in sociaal-economische status en dit heeft grote gevolgen voor de uitgangspositie van kinderen en jongeren. Het zorgen voor gelijke kansen ongeacht de sociale achtergrond van kinderen is daarmee een grote uitdaging. Vanuit de waarde van rechtvaardigheid zal het steeds belangrijker worden om na te denken over wat een eerlijk systeem is. Het huidige ideaal van een rechtvaardige verdeling betekent vaak dat je evenveel aandacht, ondersteuning, liefde en uitdaging aan elk kind geeft. Elk kind wordt in gelijke mate ondersteund in het ontwikkelen

van zijn potentieel. Maar het zorgen voor gelijke kansen kan evengoed betekenen dat je aandacht en geld juist ongelijk verdeeld om te zorgen dat elk kind zijn potentieel kan bereiken.

4. ontspanning

Steeds meer mensen ervaren het leven als gejaagd en jachtig. Ons handelen staat in het teken van zo veel mogelijk productie en er is vaak weinig tijd om dingen goed te overdenken. Dat zet andere waarden, zoals zingeving en ontspanning, onder druk. Dat maakt dat we moeten leren vertragen, want kinderen en jongeren hebben tijd nodig voor hun ontwikkeling. Soms hebben kinderen meer tijd nodig om toch hetzelfde te kunnen bereiken. Ondersteunen betekent veel geduld en vanuit een respectvolle houding steeds weer observeren, proberen en opnieuw beginnen. Tijd en ontspanning zijn hierin belangrijke waarden.

5. vertrouwen

Elk kind dat de wereld betreedt is een nieuw begin. Het is daarom belangrijk om vanuit optimisme en vertrouwen naar de ontwikkeling van kinderen te kijken. Maar voor de ontwikkeling van kinderen is ook het vertrouwen tussen volwassenen die onderdeel uitmaken van de leefwereld essentieel, met name als er ondersteuning nodig is. Dat ontstaat niet vanzelf, je kunt het niet afdwingen. Je moet elkaar ook goede redenen geven om elkaar te vertrouwen.

6. veiligheid

Elk kind moet in een veilige omgeving kunnen opgroeien met liefde en aandacht, en zonder geweld, mishandeling of verwaarlozing. Want zonder veiligheid is er geen ontwikkeling. Om het kind te helpen moet je soms eerst de ouders en het sociale netwerk helpen. En soms hebben kinderen en jongeren ook andere plekken dan thuis nodig om zich veilig te voelen.

4. Ambities 2030

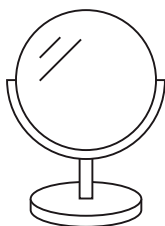
In de eerste twee delen van dit boekje werd de wereld van kinderen en jongeren in de regio Rijnmond van 2030 verkend. Het nieuwe frame laat negen manieren zien waarop kinderen en jongeren leren vormgeven van hun leven in 2030. Van het ontdekken van hun eigenheid tot het ontdekken van je groep en het ontdekken van hun plek in de wereld. In deze ontdekkingsstocht spiegelen kinderen en jongeren zich steeds weer aan de verhalen die ze over zichzelf hebben, de verhalen die anderen over hen hebben en de leidende verhalen uit de samenleving. In dit vierde deel beschrijven we met welke uitdagingen dat gepaard gaat en hoe de we op deze uitdagingen willen inspelen. Het mensbeeld en waardenkader uit deel 3 is daarin leidend.

Op basis van deze uitdagingen en het waardenkader zijn negen ambities beschreven. We kunnen immers niet alleen inspelen op veranderingen, we geven de wereld samen ook mede vorm. De ambities zijn organisatieonafhankelijk. Het kind of de jongere staat centraal. Bovendien draait het in elke ambitie om het zoeken naar een evenwicht. Zoals een van de deelnemers zei: “het is steeds zoeken naar een balans tussen een aai over je bol en een schop onder je hol.” Maar ook balanceren tussen beschermen en weerbaar maken, tussen begrenzen en vrijlaten, tussen hoge en lage verwachtingen en tussen behandelen en koesteren van verschillen. Bovendien is elk kind anders. We kunnen invloed uitoefenen maar de toekomst van kinderen en jongeren niet controleren.

4.1 Je eigenheid ontdekken

Gedurende je kindertijd leer je wat jou eigen en uniek maakt ten opzichte van anderen. Een deel van je karakter krijg je via erfelijke weg mee, een ander deel wordt gevormd door de omstandigheden waarbinnen je opgroeit.

Diepgewortelde overtuigingen over hoe je in elkaar zit ontstaan al heel vroeg in een kinderleven. Zo kan karakter ook beïnvloed worden door geboortevolgorde omdat ouders andere verwachtingen hebben van een eerste kind dan van broertjes en zusjes. Een kind erft zijn of haar genen maar niet zijn levensloop.

1. Hoe ontdek je wie je bent?

wat zien we gebeuren?

De generatie van 2030 groeit op in een wereld waarin veranderingen elkaar nog sneller zullen opvolgen dan nu. Kinderen moeten leren leven in een wereld die zij nog niet kennen. Maar dat de wereld zo veranderlijk is, wil niet zeggen dat kinderen en jongeren dat zelf ook moeten zijn. Juist emotionele stabiliteit is van groot belang. Je moet veerkrachtig kunnen omgaan met tegenslagen en veranderingen. De toekomst vraagt bovendien van kinderen dat ze zichzelf beter leren kennen. Beter dan de algoritmes die ons steeds beter lijken te begrijpen dan wij onszelf begrijpen.

Diepgewortelde overtuigingen over hoe je in elkaar zit ontstaan al heel vroeg in een kinderleven. Van nature hebben peuters en kleuters vaak een positief zelfbeeld. Ze hebben optimistische verwachtingen van zichzelf en zijn minder bezig met sociale vergelijkingen. Maar afwijzing, verwaarlozing en trauma hebben enorme impact op jonge kinderen. Ze raken sneller uit balans, en ook het herstel van een stressvolle periode verloopt bij hen veel moeizamer. Kinderen met een beschadigd zelfbeeld vinden het bovendien moeilijk zichzelf lief te hebben en op waarde te schatten.

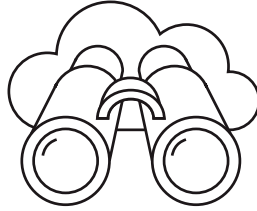
Pas veel later gaan kinderen bewuster over zichzelf nadenken. Je kunt jezelf steeds beter van een afstand bekijken. Door patronen in je emoties, gedachten en dagdromen te herkennen leer je steeds beter wie je bent. Maar steeds meer jongeren worstelen met hun zelfbeeld. Ze zijn onzeker over hun lichaam en zitten emotioneel in de knoop. Het wordt steeds belangrijker dat zij leren hoe ze gezonde patronen kunnen ontwikkelen.

balans zoeken

We leren kinderen van jongs af aan goed voor zichzelf te zorgen. We poetsen hun tanden en plakken een pleister om wonden te laten helen. Om een epidemie te overwinnen leren mensen hun handen te wassen (Reybrouck, en d'Ansembourg, 2017). Maar er is ook veel te leren over hoe je kunt zorgen voor je mentale welzijn. Dat kunnen bijvoorbeeld vaardigheden zijn die behulpzaam zijn in omgaan met piekeren, stress, afwijzingen, tegenslagen en angst. Maar ook leren om mild te zijn voor jezelf en voor anderen. Tegelijkertijd is een hardnekkig idee van deze tijd dat je te allen tijde moet weten wie je bent en waar je naar toe gaat. Ook volwassenen worstelen daarmee. Het ontwikkelen van zelfkennis en een positief zelfbeeld moet dus meer gezien worden als het onder de knie krijgen van een proces dan een uitkomst die bereikt moet worden.

ambitie 2030

In deze wereld willen wij kinderen en jongeren ondersteunen in het ontwikkelen van zelfkennis en een positief zelfbeeld. Omdat het onmogelijk is te voorspellen welke competenties ze als volwassenen nodig zullen hebben, is het bij uitstek van belang dat ze de vaardigheden ontwikkelen die horen bij de emotionele stabiliteit die de toekomst van hen vraagt. De kiem voor je welbevinden wordt gelegd in de vroege kindertijd. Het is daarin in het bijzonder van belang dat we investeren in het lichamelijke, emotionele en psychische welzijn tijdens de start van een kinderleven.

2. Hoe ontdek je wat je wil?

wat zien we gebeuren?

In het verleden groeiden kinderen op in een meer dwingende omgeving die voorspelbaar en veilig was en waarin het duidelijk was wat er van het kind verwacht werd maar ook onvrij. De kinderen en jongeren van 2030 groeien op in een wereld die hier compleet tegenovergesteld aan is. Dat betekent dat het steeds belangrijker wordt dat je voor jezelf leert denken. Want hoe erg we ook denken dat we vrij zijn, we bekijken onszelf altijd door andermans ogen. Kinderen streven altijd naar de goedkeuring van de mensen die ze belangrijk vinden. Er zijn bovendien allerlei verborgen boodschappen die je hebt meegekregen vanuit het gezin waarin je bent grootgebracht.

In het opgroeien moeten kinderen dus leren omgaan met wat anderen verwachten, wat anderen vinden, hoe anderen jou zien. Voor ouders is het continu zoeken naar een balans. Het adagium van veel hedendaagse ouders is vrijlaten, niet te veel beïnvloeden (Roovers, 2017). Andere kinderen groeien op in gezinnen waar ouders hun handen vol hebben aan zichzelf of met ouders die juist heel controlerend en beschermend zijn. Tijdens de puberteit worden de invloeden van buitenaf steeds groter en wordt het steeds belangrijker om je grenzen te bewaken. En ook technologie kun je zonder dat je het door hebt in een keurslijf duwen. In al deze situaties moeten kinderen leren varen op hun eigen kompas.

Maar hoe leer je eigenlijk naar jezelf te luisteren? Ook met een grote dosis zelfvertrouwen kun je je behoorlijk in je eigen behoeftes vergissen. Door schade en schande komen we erachter dat sommige dingen niet bij

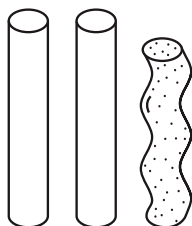
ons passen of niet goed voor ons zijn. Dit proces van zelfreflectie blijft natuurlijk de rest van ons leven doorgaan, maar tijdens onze jeugd moeten we niet alleen ontdekken wat we willen, we moeten ook ontdekken hoe je dat ontdekt. Je hebt daarbij niet alleen ruimte nodig om te ontdekken maar ook anderen nodig om je aan te spiegelen. Mensen die je helpen andere perspectieven te zien en hun levenservaring kunnen delen. En mensen die je helpen goede inmenging te onderscheiden van foute.

balans zoeken

Voor de volwassenen in het leven van kinderen is het een balans zoeken tussen kinderen vrij laten en zelf laten ontdekken, maar ze tegelijkertijd ook richting en begrenzing bieden. Het is een illusie om te denken dat je altijd kunt weten wat het beste voor jezelf is. Je hebt in je leven anderen nodig om je aan te spiegelen en die je op weg helpen. Maar je hebt ook ruimte nodig om te proberen en te experimenteren.

ambitie 2030

In deze wereld willen we kinderen en jongeren helpen om te leren hoe ze hun eigen oordeel kunnen vormen en te verwoorden waarom bepaalde dingen belangrijk voor ze zijn. Ze hebben de tools en taal nodig om op hun eigen manier mee te kunnen praten over beslissingen die hen aangaan. Maar ook het krijgen van verschillende perspectieven en kunnen leren van de verhalen van anderen speelt daarbij een belangrijke rol. Elk kind heeft ten minste één persoon nodig om bij op adem te komen en twijfels mee te kunnen delen. Als een kind deze persoon niet in zijn eigen omgeving vindt, is er tijd nodig om een vertrouwde relatie op te bouwen.

3. Hoe ga je om met anders zijn?

wat zien we gebeuren?

De generatie van 2030 groeit op in een wereld waarin er allerlei verwachtingen zijn over hoe je je moet gedragen. Bepaalde eigenschappen worden hoger gewaardeerd dan andere eigenschappen. Kinderen die afwijken van de norm, die bijvoorbeeld hyperactief, impulsief of juist verlegen zijn, lopen in deze tijd eerder uit de pas. Richting 2030 lijken deze normen te versmallen. Onder invloed van meetsystemen en prestatiedruk neemt de mentale druk op kinderen, jongeren en ouders toe. Tegelijkertijd neemt het percentage kinderen dat als gemiddeld wordt beschouwd af en zijn er steeds meer kinderen 'waar iets mee is'. De druk om diagnoses te stellen is hoog. Maar een diagnose zorgt niet alleen voor erkenning en begrip, maar kan ook het verwachtingspatroon ten aanzien van een kind veranderen en daarmee een self fulfilling prophecy worden. Oudere kinderen worstelen daar vaak heftig mee: Aan de ene kant wordt de diagnose onderdeel van hun identiteit maar aan de andere kant is hun identiteit nog volop in ontwikkeling (Scheepers geciteerd in Brinkgreve, 2017).

De toenemende mogelijkheden om onszelf te verbeteren kunnen er bovendien toe leiden dat er minder ruimte is voor imperfectie. Durven ouders nog te kiezen geen gebruik te maken van prenatale screeningstechnieken? Waarom maak je geen gebruik van de laatste middelen om je geheugen en cognitieve prestaties te verbeteren? En waarom heeft jouw kind geen CITO-toets-training? In een toekomst waarin steeds meer mogelijk is, is het steeds moeilijker om daar géén beslissing over te nemen. Want wie er niet aan mee doet plaatst zichzelf buitenspel.

balans zoeken

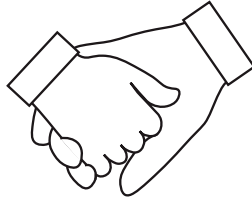
Voor de volwassenen in het leven van kinderen is het in 2030 continu zoeken naar een balans tussen het hebben van een scherp oog voor kwetsbare situaties enerzijds, en voorkomen van onnodige medicalisering van gedrag dat passend is een bepaalde levensfase anderzijds. En tussen een probleem-georiënteerde blik en het benadrukken van de kwaliteiten die er wel zijn. Soms is de achterliggende norm het probleem, en niet het gedrag zelf.

ambitie 2030

We willen kinderen en jongeren die vastlopen helpen op een zorgvuldige wijze hun problemen te benoemen en te benaderen zoals ze zijn, zonder hen in een hokje te plaatsen. Met aandacht voor het individu maar ook aandacht voor de context waarin problemen ontstaan. En met oog voor de variatie in kinderen: In welke situatie willen we behandelen en in welke situaties moeten we verschillen juist koesteren? Van de volwassenen in de leefwereld van kinderen vraagt het dat ze zichzelf bewust zijn van de manier waarop ze het verwachtingspatroon ten aanzien van een kind beïnvloeden en te voorkomen dat problemen uit het verleden onnodig aan een kind, jongere of ouder blijven kleven.

4.2 Je groep ontdekken

Een tweede uitdaging waar kinderen en jongeren voor staan is het ontdekken van hun plek in de groep. Terwijl je opgroeit maak je je steeds meer los van je ouders en bouw je vriendschappen op met anderen. Je leert je bovendien steeds beter tussen verschillende groepen te bewegen en om te gaan met verschillende identiteiten. Maar ook het gevoel niet bij de groep te horen is een fundamenteel onderdeel van opgroeien.

4. Hoe leer je anderen vertrouwen?

wat zien we gebeuren?

De generatie van 2030 groeit op in een grote diversiteit aan gezinnen. Binnen al deze gezinnen is de manier waarop je in je eerste levensjaren een band opbouwt met de mensen om je heen van grote invloed op de manier waarop je anderen in de rest van je leven tegemoet treedt. Je hechten aan anderen is een aangeboren overlevingsmechanisme. Kinderen worden geboren met blinde loyaliteit naar hun ouders. Vanuit de hechting tussen ouders en kind ontwikkel je een eigen interactiestijl.

Responsief zijn is essentieel in de ontwikkeling tussen ouder en kind. De band tussen ouders en kinderen kan bijvoorbeeld onder druk komen te staan door factoren als armoede, spanningen en stress. Ook overmatig bezig zijn met technologie maakt ouders minder beschikbaar en responsief. Als het in de eerste jaren niet goed lukt om een band op te bouwen tussen ouder en kind is dat zelden vanuit onwil. Maar hulp vragen is niet makkelijk in een samenleving waar onafhankelijkheid het ideaal is. Het vraagt om moed van ouders om hulp te vragen. Er is een cultuur waarin ouders niet de vrijheid ervaren om zelf hulp te zoeken omdat ze bang zijn dat als ze zeggen waar ze mee zitten dat verregaande consequenties kan hebben (Dijkshoorn, 2020). Het kan bijvoorbeeld betekenen dat een kind van school moet of van hen afgenomen wordt. Instituties zijn in de ogen van ouders heel machtig. Dat betekent dat problemen binnen een gezin vaak laat aan het licht komen. Andersom is het voor jeugdprofessionals vaak lastig om op een manier met ouders om te gaan die niet als aanvallend wordt ervaren.

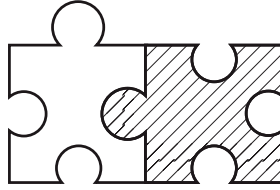
Doordat steeds meer kinderen opgroeien in een eenoudergezin is het opvoeden in 2030 steeds meer een taak van ouders én een rijke schakering van 'hulpouders'. Het wordt steeds belangrijker dat kinderen ook andere volwassenen in hun omgeving vinden waarmee ze een band kunnen opbouwen en die ze kunnen vertrouwen. Dat kan een opa of oma zijn maar ook een buurman of mentor. Met name het hebben, en dus kunnen profiteren van, een betrokken vader is niet iets dat evenredig verdeeld is in de samenleving (Keizer, 2016). Toch is de rol van de vader even belangrijk als die van de moeder, niet alleen als je wat ouder bent, maar juist ook in de eerste levensjaren.

balans zoeken

Veel ouders zijn onzeker over hun rol als opvoeder. Tegelijkertijd ligt ondersteuning bij opvoeding gevoelig. Het is een taboe om te praten over de kwetsbaarheid en complexiteit van opvoeden en de schaduwkanten van het ouderschap. Het is daarom belangrijk dat ondersteuning niet alleen laagdrempelig is maar ook uitgaat van een brede blik op wat goed ouderschap kan zijn en recht doet aan een grote diversiteit aan levensstijlen.

ambitie 2030

Wij willen investeren in de kwaliteit van relaties in de kindertijd omdat het een van de belangrijkste beschermende factoren is in een kinderleven. Voor een goede hechtingsrelatie krijg je bovendien maar één keer een kans. Voor de toekomstige generatie kinderen is het daarom van groot belang dat er al heel vroeg ondersteuning is bij het opbouwen van veilige relaties. Niet alleen tussen ouder en kind, maar ook tussen ouders en hulpverleners.

5. Hoe vind je aansluiting bij anderen?

wat zien we gebeuren?

Terwijl je opgroeit kom je steeds meer los van je ouders en leer je meer over vriendschappen. Je krijgt te maken met ingewikkelde relaties, en de gevoelens van anderen. Kinderen en jongeren staan onder enorme sociale druk om erbij te horen. Juist omdat het vinden van een groep tijdens de adolescentie zo belangrijk is, wil je je niet anders voelen. Kinderen en jongeren wringen zich daarom in allerlei bochten om aansluiting te vinden. Ze nemen bijvoorbeeld risico's en gaan experimenteren. Dat maakt dan ook dat je buitengesloten voelen een van de meest pijnlijke ervaringen tijdens het opgroeien is. Je hoort er niet bij en voelt je een buitenstaander. Sommige kinderen proberen zich terug in de groep te vechten. Anderen trekken zich terug en zijn altijd op hun hoede voor andere kinderen. Pesten komt daar in veel gevallen nog bij, zowel in de fysieke als digitale wereld. Er zal ook in 2030 moeilijk aan te ontsnappen zijn.

De generatie van 2030 wordt door oudere generaties al snel bestempeld als een sociaal-vaardige generatie. Ze voelen zich immers thuis in de sociale online wereld en schakelen daar met jongeren van over de hele wereld. Maar het is ook een zelf-kritische generatie. Veel jongeren herkennen bij zichzelf een gemis aan vaardigheden die te maken hebben met het omgaan met anderen in de echte wereld.

Bijna de helft van de jongeren en kinderen voelt zich soms of vaak eenzaam. Jongeren die zich eenzaam voelen doen vaak veel moeite om hun problemen te verbergen waardoor problemen moeilijk te herkennen zijn.

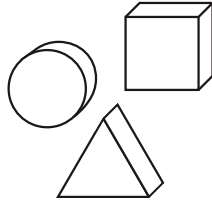
Eenzame jongeren leggen de oorzaken vooral bij zichzelf en stellen dat hun eigen verlegenheid en angst voor afwijzing een grote rol speelt. Kinderen en jongeren groeien op in een wereld waarin het hebben van een uitgebreide vriendengroep de norm lijkt. Onderdeel van het verlichten van de ervaring van eenzaamheid is niet alleen het ontwikkelen van vaardigheden maar ook het bestrijden van het maatschappelijke stigma op alleen zijn.

balans zoeken

Vrienden zijn enorm belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren. Door vriendschappen leer je over jezelf en over anderen. Ze bieden steun als je het moeilijk hebt. Dat maakt dat het ontbreken van vrienden ook veel gevolgen heeft en kan leiden tot emotionele en psychische problemen. Maar ook het hebben van 'foute' vrienden kan veel problemen opleveren. Tegelijkertijd zijn vriendschappen niet af te dwingen en kan de omgeving de situatie anders zien dan hoe een kind of een jongere dat zelf ervaart.

ambitie 2030

In een wereld waarin de sociale druk hoog is, willen we kinderen en jongeren helpen te ontdekken wie zij zijn in de relatie met anderen. Want vriendschappen zijn complex en ieder mens heeft iets over vriendschappen te leren. Veel jongeren zijn zich hier ook bewust van. Ze weten dat veel van hun contacten online oppervlakkiger zijn. Tegelijkertijd willen we het taboe op eenzaamheid doorbreken.

6. Hoe ga je om met verschillen?

wat zien we gebeuren?

Leven in een superdiverse wereld gaat toekomstige jongeren makkelijker af dan generaties die hen voorgingen. Voor veel kinderen in het stedelijke Rijnmond van 2030 zal dat vanzelfsprekend zijn. In een leefomgeving met meer dan 200 culturen voelt niemand zich een uitzondering. Echter jongeren die buiten de stad opgroeien en voor hun opleiding naar Rotterdam verhuizen zijn dit niet gewend en zetten zich af tegen, of zonderen zich af van de gemengde groep.

In de samenleving van 2030 gaat toenemende diversiteit hand in hand met toenemende ongelijkheid (El Hadioui, 2019). Ondanks dat toekomstige jongeren ruimdenkender opgroeien en het gesprek over kansenongelijkheid en inclusie steeds hoger in de politiek en in organisaties wordt gevoerd, blijft echte verandering heel moeilijk. Impliciete vormen van discriminatie in de samenleving zitten geworteld in complexe combinaties van religie, etniciteit, ras en diverse andere achtergronden, en vaak verborgen in impliciete gebruiken of instituties (Scholten, 2020).

De toenemende diversiteit leidt er tevens toe dat kinderen en jongeren in 2030 te maken krijgen met een mismatch tussen de leefwerelden en bijbehorende sociale codes. Niet het switchen tussen de werelden zelf (toekomstige jongeren zijn begaafde en actieve code-switchers), maar de (on)bereidheid om te switchen naar 'gepast' gedrag leidt tot frictie op school of in andere (digitale) sociale omgevingen (El Hadioui, 2019). El Hadioui benoemt het belang van plekken waar jongeren kunnen ontladen, steun kunnen geven en krijgen en veilig ervaringen uit kunnen

wisselen ('kleedkamers' en 'coulissen-ruimtes'). Ook in 2030 is het een kleine groep elite die de grootste macht heeft in de samenleving, en zijn diversiteitprogramma's erop gericht om andersdenkenden zo te vormen dat ze beter in het homogene plaatje passen (Rahimy, 2020). Een plaatje waarin steeds minder mensen en groepen zich gerepresenteerd voelen. In de wereld van 2030, waarin de radicale kampen in discussies het meest worden gehoord, lijkt de afstand tussen groepen alleen maar toe te nemen. Echte gesprekken, waarin naar elkaar geluisterd wordt en waarin mensen zich veilig voelen om kritisch naar zichzelf te zijn, kan die afstand overbruggen (Rahimy, 2020).

balans zoeken

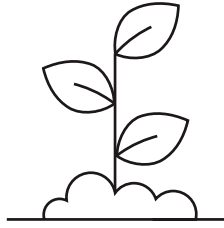
Het draait bij deze uitdaging om erkennen en herkennen van verschillen. Maar om je in te kunnen leven in elkaar en vruchtbare gesprekken te voeren heb je ook een gedeelde taal en cultuur nodig. Een belangrijke taak van onderwijs is om niet alleen kinderen en jongeren te begeleiden op hun eigen pad en verschil te erkennen maar ook te zorgen voor een gemeenschappelijke basis.

ambitie 2030

We willen dat kinderen en jongeren opgroeien in een inclusieve samenleving waarin het vanzelfsprekend is dat kinderen, jongeren en volwassenen zich in elkaar kunnen inleven zonder het eens te hoeven zijn met elkaar. Met als doel de afstand tussen verschillende werelden en kansenongelijkheid tussen groepen terug te dringen op alle niveaus (buurt, scholen, organisaties, politiek).

4.3 Je wereld ontdekken

Als laatste ontdekken kinderen en jongeren ook hun plek in de wereld. Ze leren invloed uitoefenen op hun omgeving maar zich ook thuis te voelen in de wereld. Ze leren hoe ze de vrijheid hebben om zelf keuzes te maken en talenten te ontwikkelen. Maar ook hoe vrijheid gepaard gaat met verantwoordelijkheden en verplichtingen. De wereld zal zich niet altijd naar jouw wensen voegen. Je plek vinden in de wereld betekent dus even goed leren omgaan met de weerbarstigheid van werkelijkheid en omgaan met teleurstellingen en tegenslag.

7. Hoe ontdek je je talenten?

wat zien we gebeuren?

Opgroeien is inherent aan ontwikkeling en verandering. Iedere levensfase brengt nieuwe uitdagingen met zich mee. Ontwikkeling is nooit 'af'. Gaandeweg, een proces van vallen en opstaan, leren kinderen en jongeren hun eigen weg te vinden, waar ze energie van krijgen en waar ze goed in zijn.

Maar kinderen en jongeren groeien in 2030 op in een wereld die veel druk uitoefent op deze ontdekkingstocht. De vroege blootstelling aan stress, prestatiedruk, ideaalplaatjes en mismanagement van verwachtingen leidt tot een generatie die op een steeds jongere leeftijd kampt met psychische klachten. De mismatch tussen de dromen en verwachtingen die kinderen en jongeren hebben van hun leven en toekomst, en de vaak harde teleurstellende werkelijkheid, neemt verder toe (Jaddoe, 2020).

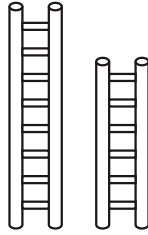
Ondanks de wetenschap dat ieder kind anders is en niet iedereen een gelijke start maakt, groeien kinderen in 2030 op in een wereld waarin falen geen optie is en waarin er alles aan wordt gedaan om 'stilstand' te voorkomen. Een steeds grotere groep kan het tempo niet bijbenen en heeft het gevoel te mislukken of achter te blijven. Ze leggen daarvan schuld bij zichzelf. Jongeren hebben geïnternaliseerd dat het probleem bij hen ligt. Aan dit plaatje moet je voldoen en 'dat lukt mij toch niet' (Rahimy, 2020). Tegelijkertijd zijn we nog ver verwijderd van het ideaal van gelijke talenten, gelijke kansen. Of zoals Joris Luyendijk het recent verwoorde: *"Als Anne-Fleur en Kimberley dezelfde score hebben, dan is natuurlijk Kimberley slimmer. Want Anne-Fleur is op alle mogelijke manieren gestimuleerd, en Kimberley niet."*

balans zoeken

Deze uitdaging draait om het vinden van een balans tussen dat wat kinderen en jongeren zelf willen en dat wat wenselijk is vanuit wat er in de wereld om hen verwacht wordt. Kinderen zijn van nature nieuwsgierig en gedreven om dingen te ontdekken. Maar de dingen waar ze goed in willen worden liggen niet altijd in het verlengde van wat de omgeving van hen verwacht of wat wenselijk is in de samenleving. Het draait voor kinderen en jongeren om het staande blijven tussen de wereld die aan hen trekt enerzijds en zijn of haar eigen passies anderzijds.

ambitie 2030

In een wereld waarin steeds meer kinderen en jongeren niet kunnen meekomen en dit zichzelf verwijten, willen we investeren in een pedagogisch klimaat waarin niet de nadruk ligt op het zo weinig mogelijk fouten maken, maar op met speelsheid en ontspanning kunnen leren en ontwikkelen. Waarin kinderen en jongeren worden aangemoedigd om hun eigen drijfveren te ontdekken, waar aandacht is voor persoonlijke kwaliteiten en waar uitgegaan wordt van een brede visie op talent.

8. Hoe vergroot je je wereld in 2030?

wat zien we gebeuren?

Kinderen die bewust deel uitmaken van een groter verhaal, die weten waar ze vandaan komen en waar hun ouders vandaan komen, hebben meer zelfvertrouwen (de Winter, 2017). Mits dat verhaal realistische verwachtingen schept over de rol, positie en potentie van het kind in de samenleving.

In 2030 gaan veel kinderen en jongeren gebukt onder de verwachtingen en vooroordelen vanuit hun leefomgeving. In sommige gevallen worden kinderen en jongeren structureel overschat, en lopen ze al op jonge leeftijd op hun tenen. In andere gevallen worden jongeren juist structureel onderschat, en niet gestimuleerd om hun ontwikkelingspotentieel te bereiken (Jaddoe, 2020).

De groepen waarin kinderen opgroeien bepalen in grote mate de kansen die kinderen krijgen. De speelgelegenheid in de buurt, de school waar het kind heen gaat, de diversiteit aan leeftijdsgenootjes, de economische positie van het gezin en de rijkheid van het sociale netwerk van de ouders spelen een bepalende rol in de netwerksamenleving van 2030. De toekomst van een kind hangt meer af van de achtergrond van de ouders dan van het onderwijs.

De mate waarin kinderen en jongeren hun sociale netwerken leren benutten en verbindingen leggen naar nieuwe kansrijke bubbels, zal in grote mate bepalen of het jongeren lukt te floreren in 2030. Hoeveel misstappen je als jongere kunt maken, of je opgelopen achterstanden (zoals schulden) weet weg te werken en herkansingen krijgt van de samenleving, zijn sterk afhankelijk van

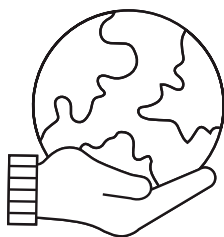
de groepen waar je toegang tot hebt en hoe je die weet in te zetten. De aanwezigheid van rolmodellen in de leefwereld van kinderen en jongeren die hen inspireren, moed geven en helpen groeien, kunnen daarin een hele belangrijke rol spelen.

balans zoeken

In een stad waar 1 op de 4 kinderen opgroeit in armoede is het van groot belang hen te helpen hun kapitaal (materieel, sociaal, cultureel en mentaal) te vergroten en daarmee de kansenongelijkheid te verkleinen. Dat vraagt er ook om ons bewust te worden van de verwachtingspatronen die er zijn ten aanzien van kinderen met verschillende achtergronden. Maar tegelijkertijd staat meer kapitaal niet gelijk aan het hebben van een goed en gelukkig leven (Rosa, 2020). De ambitie om de kansen voor kinderen te vergroten mag niet tot het gevoel leiden dat als het je niet lukt om je achtergrond te ontstijgen je niet goed genoeg bent of tot een nutteloze klasse behoort.

ambitie 2030

In een wereld waarin de ontwikkeling van het kind wordt belemmerd door vooroordelen en verwachtingen uit de leefwereld en de kansenongelijkheid toeneemt, willen we kinderen en jongeren helpen hun wereld en mogelijkheden te vergroten en in staat stellen nieuwe netwerken te betreden. In een rechtvaardige samenleving moet de aandacht daarbij vooral uitgaan naar de minstbedeelde kinderen en jongeren.

9. Hoe leer je verantwoordelijkheid nemen?

wat zien we gebeuren?

Kinderen hebben van nature een morele bekommernis over heel veel belangrijke zaken. Op onderwerpen die voor volwassenen vrij abstract zijn (dierenleed, hongersnood, klimaatverandering), kunnen kinderen en jongeren direct in actie komen (Roovers, 2017). In de wereld van 2030 wordt de jeugd overvoerd met informatieve impulsen over wereldleed, die ze onmogelijk allemaal op hun schouders kunnen dragen.

Toekomstige generaties groeien op in een wereld waarin ze al op jonge leeftijd met grote crisissen als klimaatproblemen, sociale ongelijkheid en de toenemende verdeeldheid tussen groepen en culturen worden geconfronteerd. De activistische en vindingrijke energie van jongeren kan van grote betekenis zijn voor de samenleving, maar wordt weinig erkend of benut. Jongeren vallen vaak stil in gesprekken met volwassenen, het is voor veel jongeren lastig de machtsrelatie met volwassenen aan te gaan (Rahimy, 2020).

In de toekomstige samenleving, die kampt met een groeiend pessimisme en waarin een toenemende groep jongeren zich niet gezien of gehoord voelt, ligt verbittering, onverschilligheid en radicalisering op de loer. Micha de Winter benadrukt het belang om kinderen te leren dat ze er toe doen, dat ze er mogen zijn en invloed hebben op zichzelf en op hun omgeving. Zo groeien toekomstige generaties op tot 'hoopvolle' burgers.

balans zoeken

In deze uitdaging draait het om het verkennen van wat het betekent om verantwoordelijk te zijn. Dat heeft ook te maken met de ervaring aangesproken te worden. Aangesproken op hun verantwoordelijkheid maar ook op hun expertise. Want veel jongeren voelen zich in de dingen die hen aangaan niet gehoord. Tegelijkertijd is het belangrijk om kinderen en jongeren niet te overvragen en om als volwassenen ook verantwoordelijkheid te nemen voor de wereld waarin kinderen opgroeien en volgende generaties niet op te zadelen met de problemen die wij nu creëren.

ambitie 2030

In een wereld die voor grote uitdagingen staat en vraagt om nieuwe denkwijzen, willen we kinderen en jongeren laten ervaren dat ze invloed kunnen hebben op en verantwoordelijkheid dragen voor de wereld om hen heen. Door naar ze te luisteren, ze serieus te nemen en huidige denkwijzen te durven herzien. Tegelijkertijd moeten ook volwassen verantwoordelijkheid nemen voor de wereld waarin kinderen opgroeien.

5. Aanbevelingen

In deze fase hebben we de toekomstige context waarin kinderen en jongeren opgroeien in kaart gebracht en deze vanuit een waardenkader en mensbeeld vertaalt naar negen ambities die verschillende aspecten belichten in de manieren waarop kinderen en jongeren leren vormgeven van hun leven. Deze ambities helpen te anticiperen op de toekomstige wereld, beter aan te sluiten bij de leefwereld van kinderen, jongeren en ouders en hun onderlinge samenwerking te verbeteren. In dit laatste deel van het boekje doen we een aantal aanbevelingen en schetsen we hoe de mogelijke vervolgstappen er uit zouden kunnen zien.

5.1 Van visie naar praktijk

1. ambities concretiseren

In deze fase hebben we de complexe leefwereld waarin kinderen en jongeren opgroeien opgedeeld in negen kernuitdagingen die te maken hebben met de manieren waarop ze zichzelf, anderen en de wereld ontdekken. Voor elke uitdagingen hebben de Bondgenoten een ambitie geformuleerd. De volgende stap is om deze ambities te concretiseren en inleefbaar te maken. De visie werkt daarbij ook als een zeef aan de hand waarvan je kunt bepalen wat er nu al goed gaat, wat er ontwikkeld moeten worden en waar je juist mee moet stoppen. Zo wordt duidelijker wat de ambities concreet betekenen voor het handelen van de Bondgenoten. In het laatste werkatelier is hier al een eerste aanzet toe gedaan.

De ontwerpstappen die we hieronder formuleren zijn ook een manier om de ambities te concretiseren. Toekomstconcepten hebben als doel om de ambities inleefbaar te maken en te vertalen naar een concrete stip aan de horizon. Door de ambities tastbaar te maken in mogelijke scenario's en nieuwe concepten wordt duidelijker wat een ambitie in de praktijk kan betekenen. Concepten gericht op de korte termijn hebben als doel om beweging in gang te zetten in het nu.

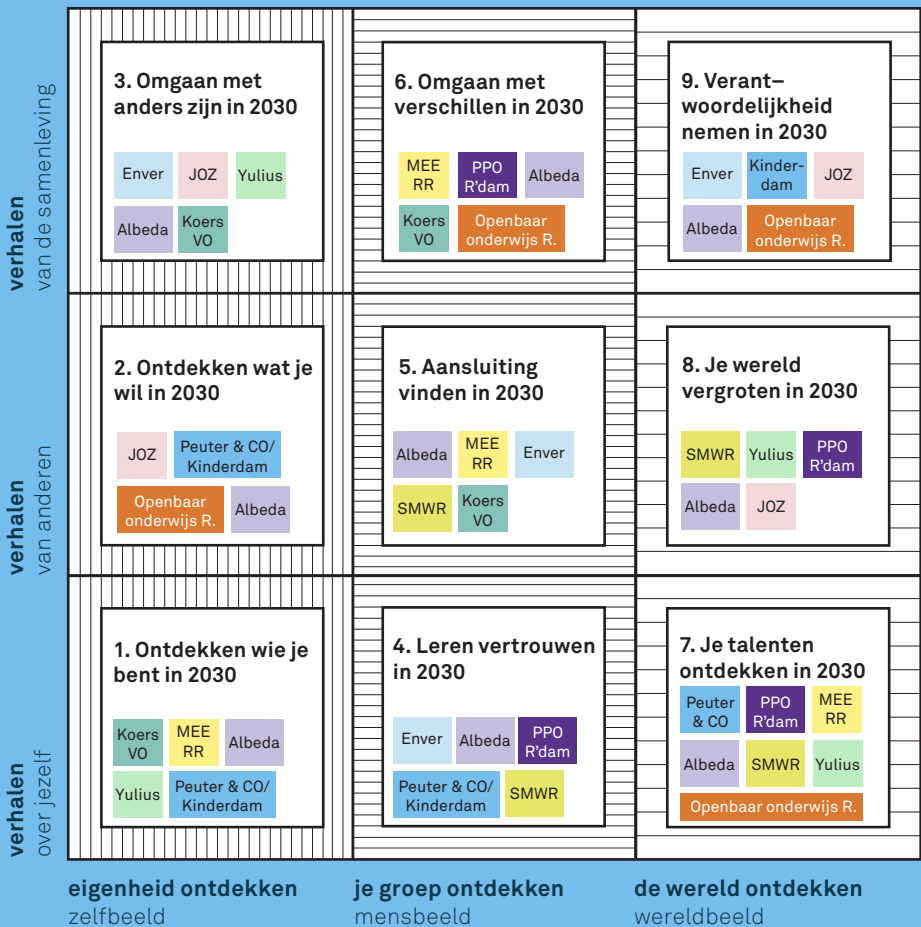
2. rollen bepalen

In deze fase hebben de Bondgenoten samen opgetrokken in het nemen van de belangrijkste denkstappen in het proces. Dit is belangrijk omdat een transitie niet alleen draait om het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden maar ook om het ontwikkelen van gedeelde taal en mentale modellen. Maar om de ambities te concretiseren is het belangrijk dat we niet alleen in de breedte kijken maar ook de diepte ingaan en de verschillende organisaties eigenaarschap gaan ervaren. De verschillende Bondgenoten hebben allen hun eigen expertise en plek in de leefwereld van kinderen, jongeren en ouders. Tijdens de werkateliers hebben de

verschillende Bondgenoten zich al verdiept in hoe de verschillende uitdagingen een andere betekenis krijgen in verschillende levensfasen. Het ontwikkelen van een positief zelfbeeld is voor een baby iets anders dan voor een puber. Elke levensfase kent bovendien zijn eigen zwaartepunten in het framework. Ook hebben de Bondgenoten in het frame aangegeven waar zij voor zichzelf de grootste toegevoegde waarde zien. Voor het vervolg is het daarom belangrijk om per ambitie en levensfase teams te vormen. Daarbij kan blijken dat bepaalde rollen nog ontbreken. Zo zijn organisaties die zich bezighouden met de ontwikkeling tijdens de zwangerschap en vroege kindertijd nog niet ruim vertegenwoordigd. Tegelijkertijd is het belangrijk de samenhang tussen verschillende levensfasen en ambities te bewaken.

3. expertise en participatie

Alhoewel in deze fase ook met jongeren en ouders gesproken is, waren zij nog geen vast onderdeel van het proces. In het concretiseren en vertalen naar concepten is het van belang dat hun expertise en perspectieven nadrukkelijker worden meegenomen om zo dichterbij hun leefomgeving te komen. Daarbij willen we bovendien recht doen aan de grote diversiteit in achtergronden in de regio, niet alleen in cultureel opzicht maar ook in sociaal-economische klasse. Het laten participeren van kinderen en jongeren is bovendien een mooie manier om de visie op de rol van kinderen en jongeren op het vormgeven van hun leven en het ontwikkelen van inclusieve omgevingen direct in de praktijk te brengen.

5.2 Mogelijke vervolgstappen

Mogelijke vervolgstappen zouden er als volgt uit kunnen zien:

stap 4 | conceptontwikkeling voor 2030

Als ontwerpers willen we de toekomst niet alleen verkennen, maar de toekomst ook vormgeven. In deze stap maken we daarom de vertaling van de voorgaande stappen naar concrete ideeën. Aan de hand van deze ideeën maken we de visie inleefbaar en wordt het duidelijk met welke interventies en instrumenten we de ambities gaan realiseren. Dit kunnen nieuwe werkprocessen zijn maar ook nieuwe omgevingen, beroepen, diensten of beleid die de visie zoals die in dit rapport beschreven wordt, tastbaar maken. Een aantal van deze ideeën werken we verder uit in (gewenste) scenario's voor 2030, die we vanuit het perspectief van kinderen en jongeren ontwerpen en verbeelden. Dit zijn *user journeys* (klantreizen) in het jaar 2030.

resultaten

- een set aan ideeën
- een 5-10 concepten uitgewerkt in toekomstige *user journeys*
- een rolverdeling tussen de Bondgenoten
- werkatelier: ideegeneratie
- werkatelier: concepten voor 2030

stap 5 | roadmap & ontwikkelopdrachten

Vervolgens kunnen we ons een beeld vormen van de stappen die op korte (2022) en middellange (2025) termijn genomen zouden moeten worden om naar het gewenste toekomstbeeld toe te bewegen. In deze roadmap besteden we in het bijzonder aandacht aan de rollen en samenwerking van de Bondgenoten. Aan de hand van de roadmap kunnen ook ontwikkelopdrachten voor de korte termijn worden geformuleerd. Welke beweging kan nu al worden ingezet om het beoogde effect in 2030 te

realiseren? Deze ontwikkelopdrachten stelt de Bondgenoten in staat om zowel in de leefwereld als in de systeemwereld op incrementele wijze de transitie van het domein jeugd vorm te geven.

resultaten

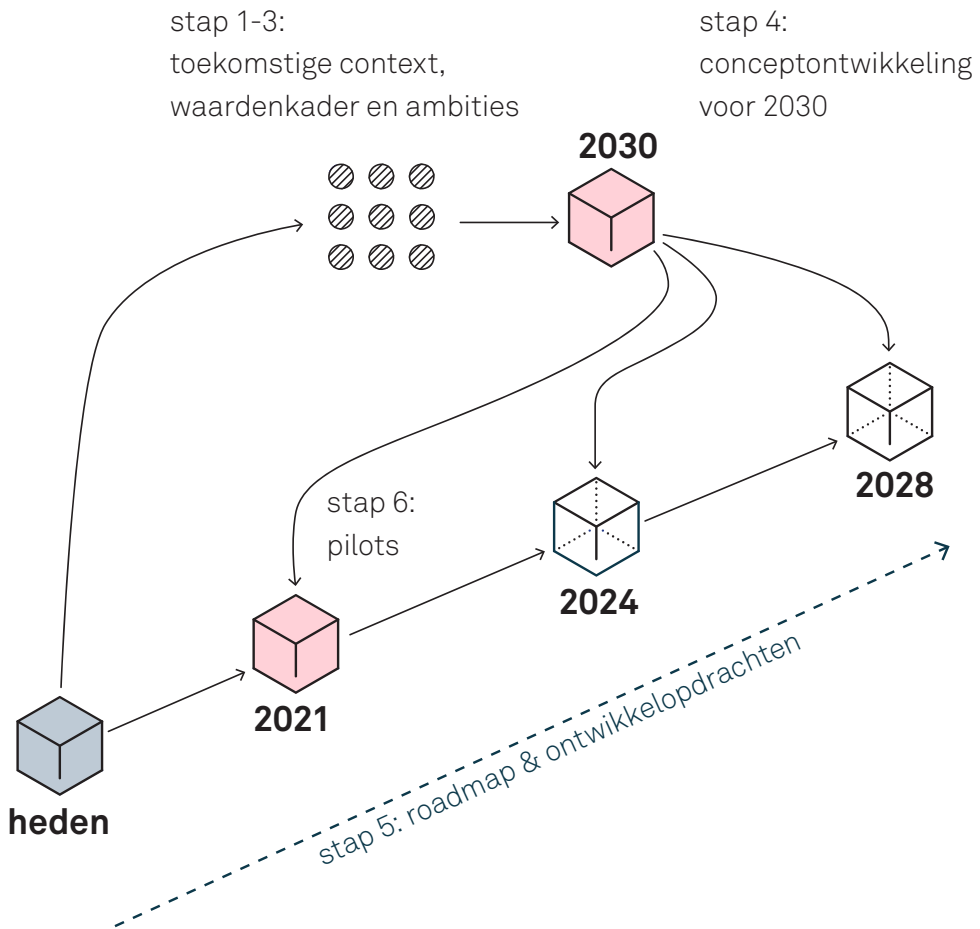
- realistisch verandertraject voor (incrementele) transitie
- werkatelier: roadmap
- uitwerking transitiepaden en ontwikkelopdrachten

stap 6 | pilots & transitie-experimenten

De ontwikkelopdrachten kunnen vervolgens vertaald worden naar pilots en transitie-experimenten gericht op directe impact op de praktijk. Pilots zijn gericht op directe verbetering in de praktijk vanuit de visie. Transitie-experimenten hebben als doel om door middel van experimenten het lerend vermogen van de Bondgenoten te vergroten. Door het uitwerken van transitiepaden en het leren in de praktijk kan de visie na elke cyclus verdiept en verfijnd worden.

resultaten

- pilots en transitie-experimenten in de regio Rijnmond gericht op korte termijn

Bronnen

Interviews

Eveline Crone

Hoogleraar Developmental Neuroscience in Society
Erasmus Universiteit

Stans Goudsmit

Gemeentelijke
Kinderombudsman

Annemiek Harder

Hoogleraar jeugdzorg
Erasmus Universiteit

Vincent Jaddoe

Hoogleraar en hoofdonderzoeker Generation R
Erasmus MC

Lia Karsten

Stadsgeograaf
Universiteit van Amsterdam

Tina Rahimy

Politiek-filosoof
Lector Sense of Belonging
Hogeschool van Rotterdam

Jongeren

MBO opleiding dienstverlening
HBO stagiaires
Albeda College

Ouders 010

Ilse Loewenthal

Literatuur

Argos (2020), Aflevering 1: De weg naar volwassenheid, 8 augustus 2020

Berger, Lynn (2017), Een kind opvoeden kost 13 miljoen calorieën. Zo heeft de mens leren samenwerken én samenleven, in De Correspondent op 17 april 2017

Boer, F.M. de et. al. (2017) Redesigning Psychiatry, samen innoveren voor het psychisch welzijn van toekomstige generaties, uitgave 2

Brinkgreve, Christien, Bloemink, Sanne en Koenen, Eric (2017), Weten vraagt meet dan meten, Hoe denken verdwijnt in het regime van maat en getal, Amsterdam University Press

Blankenstein, Neeltje (2019), 'Risky business? Behavioral and neural mechanisms underlying risky decision-making in adolescents.' Proefschrift Universiteit Leiden

Breeschoten, Leonie (2019), Combining a Career and Childcare: The Use and Usefulness of Work-Family Policies in European Organizations, proefschrift Universiteit Utrecht

Buitelaar, Jan (2019) 'Er is geen magische opvoedknop', interview in NRC Handelsblad door Jannetje Koelewijn, 18 oktober 2019

CBS (2019), Mijlpalen twintigers schuiven op, gepubliceerd op 13-5-2019, www.cbs.nl

Crul, Schneider & Lelie (2013), Superdiversiteit, een nieuwe visie op integratie, VU University Press Amsterdam

Custers, Gijs & Engbersen, Godfried (2019), Rotterdam: van tweedeling naar meerdeling, in DEMOS jaargang 35, nummer 8 - september 2019

El Hadioui, Ilias (2018), in Tegenlicht uitzending 'Mijn stad is mijn hart', uitgezonden door de VPRO op 28 oktober 2018

Goorhuis-Brouwer, Sieneke (2018), Peuters en kleuters zijn geen leerlingen, SWP uitgeverij

Harthoorn, Hanna (2019), The State of Dutch Fathers, Vaderschap in Nederland, Van willen naar doen, Rutger Stichting

Harvard University (2015), Supportive relationships and active skill-building strengthen the foundations of resilience, Working Paper 13, Center on the developing child, Harvard University

Hochstenbach, Cody (2017), De invloed van overheid gestuurde gentrificatie in Rotterdam, gepubliceerd op Vers Beton op 28 maart 2017

Keizer, Renske (2016), Waar staat papa? Over grenzen denken, Oratie ter aanvaarding van de leerstoel Vaderschap aan de UVA

Louv, R. (2010) Last Child in the Woods, Saving our Children from Nature-Deficit Disorder, Atlantic Books

Meesters, Joos (2018), Ruimte voor opgroeien, jongeren en het belang van de informele wereld, proefschrift, Universiteit voor Humanistiek, Utrecht

Mullainathan, Senhil en Shafir, Eldar (2014) Schaarste, Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen, Maven Publishing

NJI (2019), Het groeiend jeugdzorggebruik – duiding en aanpak, uitgave Nederlands Jeugdinstituut

NJR (2016), Jongeren over psychische gezondheid, onderzoeksverslag, april 2016

NOS (2018), Fleur raakte al op haar negende overspannen, en ze is zeker niet de enige, gepubliceerd op 12 april 2018

Remie, Mirjam (2020), Ook de Snapchatgeneratie vindt technologie vaak ingewikkeld, in NRC Handelsblad, 16 maart 2020

Reybrouck, David van en d'Ansembourg, Thomas (2017), Vrede kun je leren, De Bezige Bij

Rosa, Hartmut (2020), Socioloog Hartmut Rosa: 'We willen een goed leven, maar jagen alleen na

wat meetbaar is', interview door Bas Heijne in NRC Handelsblad, 23 oktober, 2020

RIVM (2018), De mentale druk op jongeren lijkt toe te nemen, onderdeel van de Volksgezondheid toekomstverkenning, <https://www.vtv2018.nl/druk-op-jongeren>

RVS (2017), Recept voor maatschappelijk probleem, Medicalisering van levensfasen, uitgave van Raad voor Volksgezondheid en Samenleving, Den Haag, maart 2017

Sark van, Yvonne (2019), Wat is Woke, het nieuwe cool, op www.youngworks.nl

Tieleman, Joris (2020), Arm geboren en toch opklimmen: Nederland was ooit kansenkampioen, maar ongelijkheid is gegroeid, De Volkskrant, gepubliceerd op 14 oktober

Trouw (2018), Laat jonge kinderen spelen; schools leren schaadt hun ontwikkeling, opiniestuk Sieneke Goorhuis-Brouwer in Trouw, 6 april 2018

Verhaeghe, Paul (2015), Autoriteit, De Bezige Bij

Weeland, Joyce (2020), Geen leefbare en sociale stad zonder groen, op Sociale Vraagstukken, 23 januari 2020

